

Rikosseuraamustyöntekijöiden näkökulmia vapautuvien vankien asumisasioihin

Paula Lepikkö

2021 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Rikosseuraamustyöntekijöiden näkökulmia vapautuvien vankien asumisasioihin

Paula Lepikkö
Sosionomi (Rikosseuraamusala)
Opinnäytetyö
Maaliskuu 2021

Paula Lepikkö

Rikosseuraamustyöntekijöiden näkökulmia vapautuvien vankien asumisasioihin

Vuosi

2021

Sivumäärä

55

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kerätä täsmällistä tietoa siitä, miten vankien asumisolosuhteisiin liittyvät merkinnät tehdään eri laitoksissa ja minkä takia vapauttamissuunnitelmasta jää merkitsemättä vangin asuntotilanne. Ja miten rikosseuraamustyöntekijät tulkitsevat asumisasioihin liittyvät ohjeet asumistilanteiden merkitsemisistä. Opinnäytetyössä selvitettiin vapautuneiden vankien asuntotilannetta vapautta valmistelevien virkamiesten näkemysten avulla. Tavoitteena oli tuottaa tuoretta tietoa vapauttamissuunnitelman teon haasteista liittyen asumistilanteeseen ammattilaisten näkökulmasta. Opinnäytetyön tilaajana toimi Kriminaalihuollon tukisäätiö. Teoreettisessa viitekehityksessä käsiteltiin rangaistusajan suunnitelmaa ja vapauttamissuunnitelmaa, millainen yhteys asumisella on rikollisuuteen ja siitä irtautumiseen sekä aiempia tutkimuksia.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimusmenetelmänä. Aineistokeruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Yksilöhaastatteluissa haastateltiin kaiken kaikkiaan yhdeksää vapautta valmistelevaa virkamiestä Etelä-Suomen ja Länsi-Suomen rikosseuraamusalueelta. Aineiston analysointimenetelmänä käytettiin laadullista sisällönanalyysia. Tulosten perusteella voidaan todeta, että vapautta valmistelevilla virkamiehillä on yhtenevä näkemys asunnottomuuden määritelmästä. Tulkinnanvaran riskin aiheuttaa, koska vankiloissa ei ole käyty keskustelua asunnottomuuden määritelmästä, niin riski erilaisille tulkinnoille on olemassa. Inhimillinen erehdys nostettiin isoimmaksi syyksi vangin asuntotilanteen merkitsemättä jättämiselle. Osa vankiloiden vapauttamissuunnitelman käytännöistä ovat ongelmallisia virkamiesten näkökulmasta. Vapauttamissuunnitelman asuntotilanteen merkintäkäytäntöjen kehittämisehdotuksena on tuotu esille merkintötavoista keskustelu, jotta pystytään varmistamaan yhtenevät käytännöt virkamiesten välillä, esimiehen tarkastamisen merkityksen sekä vapauttamissuunnitelman teon käytäntöjen tarkastelun.

Asiasanat: Asunnottomuus, vapautuminen, vangit

Paula Lepikkö

Employees of the Criminal Sanctions Agency perspectives for the housing issues of released prisoners

Year 2021

Pages

55

The purpose of this Bachelor`s thesis was to collect information about why a prisoner`s housing situation is not recorded in the release plan, to establish if there is variability in the pre-release officers` methods of registering and to ascertain if the officers` thoughts and prison guidelines converge. The thesis investigated the housing situation of released prisoners from the perspective of the officers that prepare the inmates for release. The goal was to produce current information about the challenges of making a release plan. This thesis was commissioned by the Finnish Foundation for Supporting Ex-offenders. The theoretical framework addresses the relationship between the housing situation and crime, sentence and release plan as well as previous studies.

This qualitative thesis collected data using semi-structured theme interviews. Nine pre-release officers were interviewed from the Criminal Sanctions Region of Southern Finland and Western Finland. The data was analyzed using content analysis. The results showed that officers have a common view on the definition of homelessness. The risk of different interpretations of the definition of homelessness arises, as there has not been an active discussion on the topic in prisons. Human error was raised as the biggest reason for not recording the prisoner`s housing situation. A development proposal that arose from this thesis was to increase the awareness of the importance of discussion to ensure a convergent practice between officers, ensuring the importance of supervisors checking the release plans by supervisor, and standardizing of practices.

Keywords: Homelessness, release, prisoners

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Opinnäytetyön toimintaympäristön esittely	8
2.1	Kriminaalihuollon tukisäätiö	8
2.2	Rikosseuraamuslaitos ja sen toiminnan tavoitteet ja arvot	8
3	Yhteiskunnalliset lähtökohdat	10
3.1	Asunnottomuus Suomessa	10
3.2	Asunnottomuuden vähentämishjelmia	12
3.3	Vapautuvat vangit asunnottomuuden erityisryhmänä.....	14
4	Teoreettinen viitekehys	15
4.1	Aiempiä tutkimuksia vapautuvien vankien asunnottomuuteen liittyen.....	16
4.2	Asumisen yhteys rikollisuuteen ja siitä irrottautuminen	17
4.3	Rangaistusajan suunnitelma ja vapauttamissuunnitelma.....	18
5	Tutkimusasetelma	20
5.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite	20
5.2	Tutkimuksen toteutus	22
5.3	Tutkimusmenetelmät	23
5.4	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	24
5.5	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	26
6	Tulokset	27
6.1	Rikosseuraamustyöntekijöiden näkemyksiä asunnottomuuteen	28
6.2	Asunnottomuuden ja epävarmojen asumistilanteiden tarkastelu sekä niihin liittyvät merkinnät	31
6.3	Rikosseuraamustyöntekijöiden näkemyksiä vapauttamissuunnitelmaan	34
6.4	Rikosseuraamustyöntekijöiden kehitysideoita	36
6.5	Yhteenveto tuloksista	37
7	Johtopäätökset	39
7.1	Vankien asumisasioiden merkintätavat asunnottomuustilastojen valossa	39
7.2	Vapauttamissuunnitelmaan liittyvät erilaiset käytännöt vankien asumisasiissa .	40
7.3	Vapauttamissuunnitelmaan ja vankien asumiseen liittyvät haasteet	42
8	Pohdinta	43
8.1	Opinnäytetyöprosessin ja ammatillisuuden reflektointia.....	43
8.2	Luotettavuuden ja eettisyyden pohdintaa.....	44
8.3	Kehitysideat ja jatkotutkimusehdotukset	46
	Lähteet.....	47
	Kuviot	52
	Taulukot	52

Liitteet	53
----------------	----

1 Johdanto

Opinnäytetyössä selvitin vapautuneiden vankien asuntotilannetta Rikosseuraamuslaitoksen vapautta valmistelevien erityisohjaajien ja rikosseuraamusesimiesten näkemysten avulla. Tarkoituksena oli kerätä täsmällistä tietoa siitä, miten vankien asumisolosuhteisiin liittyvät merkinnät tehdään eri laitoksissa ja minkä takia vapauttamissuunnitelmasta jää merkitsemättä vangin asuntotilanne. Ja miten rikosseuraamustyöntekijät tulkitsevat asumisasioihin liittyvät ohjeet asumistilanteiden merkitsemisistä. Merkitsemistapaa ja siihen liittyviä käytäntöjä on syytä tarkastella, koska asunnoton voi olla myös henkilö, joka asuu esimerkiksi toisten luona tai tilapäismajoituksissa. Tämä saattaa aiheuttaa epäselvyyttä oikean merkitsemistavan valinnassa tai jopa puutteita merkitsemisessä.

Opinnäytetyön aiheen valintaan vaikutti se, että asunnottomuus on yhä ongelma pääkaupunkiseudulla. On tärkeää, että täsmällinen tieto vangin asuntotilanteesta on saatavilla, jotta pystytään tarjoamaan riittävät ja oikeanlaiset tukitoimet. Suomessa on tehty vuosia laadukasta työtä asunnottomuuden kitkemiseksi, mutta silti vuoden 2020 lopussa tutkimuksen mukaan Suomessa on yhä 4 341 asunnotonta. Vankiloista vapautuu vuosittain reilu 5 000 vankia ja asunnottomana vapautuu noin kolmannes vangeista. (Asunto ensin 2018b; Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2019, 14.)

Opinnäytetyön tilaajana toimii Kriminaalihuollon tukisäätiö, joka toimii valtakunnallisena vaikuttajana ja ajaa rikostaustaisten sekä heidän läheisten etuja. Kriminaalihuollon tukisäätiö nostaa yhdeksi strategiakärjikkeksi vuosille 2020-2021 vapautuvien vankien asunnottomuuden vähentämisen, jolla pystytään edistämään kuntouttavaa kriminaalipolitiikkaa. Strategia on linjassa hallitusohjelman tavoitteen mukaisesti, joka on puolittaa asunnottomuus vuoteen 2023 mennessä. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2020a; Valtioneuvosto 2021.)

Opinnäytetyö toteutettiin käyttäen laadullista tutkimusmenetelmää, koska tarkoituksena oli aiheen laaja ymmärtäminen. Käytin opinnäytetyössäni puolistrukturoitua teemahaastattelua. Haastattelin neljästä eri vankilasta niin Etelä-Suomen kuin Länsi-Suomen rikosseuraamusalueelta yhteensä yhdeksää Rikosseuraamuslaitoksen erityisohjaaja ja rikosseuraamusesimiestä. Tavoitteena oli selvittää ja kuvailla vapautuneiden vankien asuntotilannetta vapautta valmistelevien virkamiesten näkemysten avulla, sekä saada selville mitä he näkevät syyksi sille, että vangin asumistilanne jää merkitsemättä. Ja tuottaa tuoretta tietoa vapauttamissuunnitelman teon haasteista liittyen asumistilanteeseen ammattilaisten näkökulmasta. Opinnäytetyötä toteuttaessa vankiloissa oli käytössä vankitietojärjestelmä (vati) ja uusi Roti-asiakastietojärjestelmä ei ollut vielä käytössä.

2 Opinnäytetyön toimintaympäristön esittely

Tässä luvussa esittelen opinnäytetyön tilaajaa Kriminaalihuollon tukisäätiötä ja Rikosseuraamuslaitosta kertomalla Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiosta ja tavoitteista sekä arvoista. Lisäksi kerron Rikosseuraamuslaitoksen tulevasta uudistuksesta.

2.1 Kriminaalihuollon tukisäätiö

Kriminaalihuollon tukisäätiö perustettiin vuonna 2001, ja sen tavoitteena on edistää vankien ja heidän läheistensä selviytymistä sekä elämänhallintaa niin rangaistuksen aikana kuin vapautumisen jälkeenkin. Tukisäätiö on tärkeä valtakunnallinen vaikuttaja ja mukana vaikuttamassa rikostaustaisia ja heidän läheisiään koskevassa päätöksenteossa sekä lainsäädännössä. Kriminaalihuollon tukisäätiö tuottaa tuoretta tietoa rikostaustaisten ja heidän läheistensä asemasta. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2021a; Kriminaalihuollon tukisäätiö 2021b.)

Rikostaustaisten asunnottomuuden vähentämiseksi Kriminaalihuollon tukisäätiö tekee valtakunnallista työtä. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA) rahoittaa Kriminaalihuollon tukisäätiön asunnottomuustyöhön kohdistettua toimintaa. Lisäksi Kriminaalihuollon tukisäätiö koordinoi VAT-verkostoa eli Vapautuvien asumisen tuen verkostoa. VAT-verkoston avulla rikostaustaiset saavat tuetun asumisen palveluita. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2021c.)

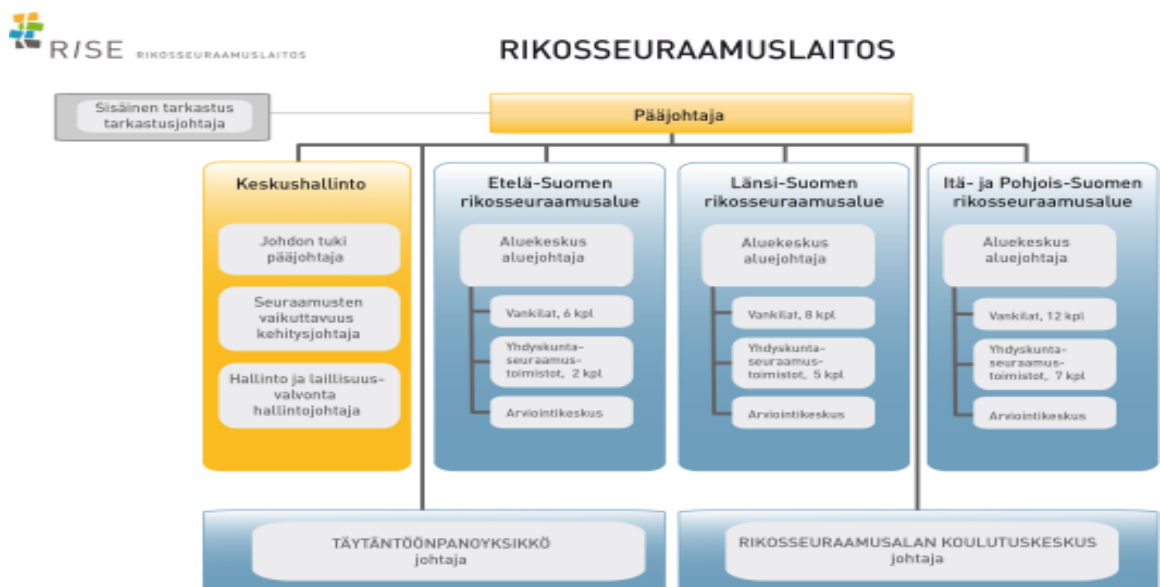
Kriminaalihuollon tukisäätiö tarjoaa tukiasumispalveluita rikostaustaisille ja asunnon tarpeessa oleville henkilöille. Tukiasumispalvelut sisältävät niin ryhmämuotoista kuntoutusta kuin henkilökohtaisia keskusteluja oman asumisohjaajan kanssa. Kuntoutumisen onnistumiseksi tarjotaan apua ja tukea, jotta löydetään hyvä ja tasapainoinen arki. Tukiasuntoja on ympäri pääkaupunkiseutua. Tukiasumispalvelut eivät ole lopullinen tapa asua, vaan tarkoitus on siirtyä asumisen sujumisen jälkeen omaan asuntoon, esimerkiksi Y-Säätiön kautta. Tukisäätiö tarjoaa tukipalveluiden lisäksi muita palveluita, esimerkiksi Vertaistuki Redistä, perhetyötä ja oppimisvalmennusta. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2021d.)

2.2 Rikosseuraamuslaitos ja sen toiminnan tavoitteet ja arvot

Suomessa Rikosseuraamuslaitos vastaa vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta. Rikosseuraamuslaitos toimii oikeusministeriön alaisuudessa. Rikosseuraamuslaitoksen organisaatioon kuuluvat keskushallintoyksikkö, kolme rikosseuraamusaluetta ja täytäntöönpanoyksikkö. Vantaalla sijaitseva Rikosseuraamusalan koulutuskeskus vastaa alaan liittyvästä tutkintokoulutuksesta sekä ammattitaitoa ylläpitävästä ja täydentävästä koulutuksesta, ja on täten myös osa organisaatiota. Keskushallintoyksikön (Keha) toimipaikka sijaitsee Helsingissä. Keskushallintoyksikkö muodostuu kolmesta yksiköstä sekä sisäisestä tarkastuksesta. Keskushallinnon yksiköt ovat johdon tuki, hallinto ja

laillisuusvalvonta sekä seuraamusten vaikuttavuus. (Rikosseuraamuslaitos 2020a; Rikosseuraamuslaitos 2019a).

Suomi on jaettu kolmeen eri rikosseuraamusalueeseen. Nämä rikosseuraamusalueet ovat Etelä-Suomen rikosseuraamusalue (ESRA), Länsi-Suomen rikosseuraamusalue (LSRA), sekä Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue (IPRA). Jokainen rikosseuraamusalue koostuu aluekeskuksesta (alke), arviointikeskuksesta (arke), yhdyskuntaseuraamustoimistoista, vankiloista sekä muista rangaistusten toimeenpanosta vastaavista yksiköistä (Kuvio 1). (Rikosseuraamuslaitos 2019a.)

Kuvio 1: Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio (Rikosseuraamuslaitos 2019a)

Tavoitteena Rikosseuraamuslaitoksella on osaltaan lisätä yhteiskunnan turvallisuutta ja ehkäistä uusintarikollisuutta. Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa säädetään laissa, kyseisiä lakeja ovat laki Rikosseuraamuslaitoksesta ja asetus Rikosseuraamuslaitoksesta. (Rikosseuraamuslaitos 2020a.)

Ihmisarvon kunnioittaminen ja oikeudenmukaisuus ovat tärkeinä pidettyjä arvoja suomalaisessa yhteiskunnassa ja näihin arvoihin myös Rikosseuraamuslaitos sitoutuu. Käsitys yksilön mahdollisuudesta muuttua ja kasvaa, ohjaa rikosseuraamustyötä. Rikosseuraamustyössä arvoihin sitoutuminen merkitsee ihmisen perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamista, tuomittujen inhimillistä, asiallista ja tasavertaista kohtelua sekä lainmukaisesti toimimista. Täytäntöönpano toteutetaan tukemalla tuomitun yksilöllistä kasvua ja kehitystä sekä panostusta rikoksettomaan elämään. (Rikosseuraamuslaitos 2020b).

Rikosseuraamuslaitos on kokemassa isoja muutoksia tulevina vuosina. Tammikuussa 2020 aloitettiin Rise 2.0-hanke, jossa tavoitteena on kehittää organisaatorakennetta sekä

johtamisjärjestelmää. Keväällä 2020 toteutettiin ensimmäinen vaihe, jossa arvioitiin organisaatorakenteiden kehittämistarpeita sekä määriteltiin Rikosseuraamuslaitoksen strategian toteuttamisen edellyttämiä toimenpiteitä vuosille 2022-2028. Tämän lisäksi muutoksia tulee Rikosseuraamuslaitoksen toimintatapoihin. Hankkeen tavoitteena on valtakunnallisesti yhdenmukaistaa toimintaa ja parantaa strategisten tavoitteiden saavuttamista sekä syventää yhteistyötä sosiaali- ja terveystalvelujen, poliisin sekä kolmannen sektorin kanssa. Kesäkuussa 2020 ensimmäinen vaihe valmistui ja tehtiin ehdotus Rikosseuraamuslaitoksen uudesta organisaatorakenteesta. (Organisaatio uudistus 2020; Rikosseuraamuslaitos 2020c, 17; Rikosseuraamuslaitos 2020d.)

Uudessa organisaatiomallissa esitetään, että Rikosseuraamuslaitos koostuu neljästä valtakunnallisesta vastuualueesta, jotka ovat kehittäminen ja ohjaus, asiakasprosessit, hallinto ja tukipalvelut sekä operatiivinen toiminta. Näiden lisäksi organisaatioon kuuluu pääjohtajan alaisuudessa toimivat sisäinen tarkastus ja johdon tuki. Operatiivisen toiminnan vastuualueelle on suunniteltu 11 rikosseuraamuskeskusta. Rikosseuraamuskeskukset koostuvat vankiloista ja yhdyskuntaseuraamustoimistoista ja ne muodostuvat Sote- ja maakuntajaon pohjalta. Vastuualueiden tehtäväksi siirtyvät ne tehtävät, jotka ovat nykyisin keskushallintoyksikössä, aluekeskuksissa, arviointikeskuksissa, täytäntöönpanoyksikössä ja Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa. Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiomallista poistuvat keskushallintoyksikkö sekä rikosseuraamusalueet. (Organisaatio uudistus 2020; rikosseuraamuslaitos 2020b, 23-24.)

3 Yhteiskunnalliset lähtökohdat

Tässä luvussa käsittelem asunnottomuutta Suomessa, sen määritelmää ja siitä syntyviä ongelmia. Asunnottomuuden vähentämishoelmia ja vapautuvia vankeja asunnottomuuden erityisryhmänä.

3.1 Asunnottomuus Suomessa

Riitta Granfelt (2015, 3) tuo ilmi tutkimuksessaan, että asunnottomuus on yhteiskuntapoliittinen ongelma. Asunnottomuutta Granfelt kuvaa tilana, jossa ihminen elää turvatonta elämää ja on täten erittäin haavoittuvassa asemassa. Yksilötasolla asunnottomuuteen liitetään psykososiaalisia vaikeuksia, kuten päihde- ja mielenterveysongelmia, rikollisuutta, elämäkriisejä ja köyhyyttä. Yksilötasolla riskitekijöiksi nousevat myös perheen ja verkostojen puuttuminen sekä henkilökohtainen haavoittuvuus, joka altistaa syrjäytymiselle. Asunnottomuus on ongelma, joka vaikeutuu pitkittyessään ja pahentaa muita ongelmia. Ongelmien kasautuessa kehittyi syrjäytymisen kierre, jota ei saada enää korjattua selkein toimenpitein kuten tarjoamalla asuntoa tai työpaikkaa. Asunnottomuuden

yhteiskunnallisiksi ongelmiksi muodostuvat väestönkasvu ja kaupungistuminen, talouden suhdannevaihtelut sekä suuret tuloerot. Yhteiskunnan tarjoamalla tuella asunnottomille ja asunnottomuusuhan alaisille pystytään vaikuttamaan asunnottomien määrään ja sen keston pitkittymisen estämiseen. (Lehtonen & Salonen 2008, 29; Granfelt 2003, 10; Asunto ensin 2018a.)

Asumisen rahoitus ja kehittämiskeskus (ARA) on jakanut asunnottomuuden viiteen eri luokkaan, sen mukaan millaista asunnottomuus on. Nämä luokat sisältävät henkilöt, jotka elävät ulkona kaduilla, porrashuoneissa tai yöpyvät ensisuoissa, asuntoloissa tai majoitusliikkeissä. Lisäksi erilaisissa laitoksissa kuten asumispalveluyksiköissä, kuntouttavissa yksiköissä tai sairaaloissa olevat, vapautuvat vangit, joilla ei ole asuntoa tiedossa tai tilapäisesti sukulaisten tai tuttavien luona asuvat määritellään asunnottomiksi. Yksinkertaisesti asunnottomaksi määritellään henkilö, jolla ei ole omaa vuokra- tai omistusasuntoa. Kun käsitellään asunnottomuutta ja asunnottomia, tulee huomioida myös ihmiset, jotka elävät asunnottomuusuhan alla tai puutteellisissa asuinolosuhteissa. (Asunto ensin 2018a; ARA 2019, 14; Pyyvaara & Timonen 2012, 137.)

Vaikeasti asutettavalla tarkoitetaan päihteitä ongelmallisesti käyttävää ja mielenterveyden ongelmista kärsivää ihmistä, joka tarvitsee asumisen onnistumiseksi erityistä tukea. Tällainen henkilö on jostakin syystä jäänyt yhteiskunnan palvelurakenteiden ulkopuolelle. Haasteena ei ole ainoastaan vaikeasti asutettavien heikko kuntoutusmotivaatio tai muu henkilökohtainen ongelma. Suuren haasteen luo palvelujärjestelmän toimimattomuus vastata ihmisen tuen tarpeeseen. Mikäli tuijotetaan vain henkilön omia piirteitä tai käyttäytymismalleja, voidaan helposti joutua tilanteeseen, jossa todetaan, ettei tilanteelle voida mitään ja jätetään henkilö oman onnensa nojaan. (Ryynänen 2010, 16.)

Pitkäaikaisasunnottomon on henkilö, jonka asumista merkittävästi vaikeuttaa sosiaalinen tai terveydellinen ongelma esimerkiksi velka-, päihde- tai mielenterveysongelma. Pitkäaikaisasunnottomalla asunnottomuus on pitkittynyt tai riskissä pitkittyä asumisratkaisujen toimimattomuuden ja riittävien tukipalvelujen puuttumisen vuoksi. Pitkäaikaiseksi asunnottomuudeksi lasketaan, kun se on kestänyt vähintään yhden vuoden tai henkilö on monesti asunnottomana kuluneiden kolmen vuoden aikana. Ajallinen kesto on toisarvoista, asunnottomuudessa korostuu avun ja hoidon tarve. (ARA 2019, 14; ARA 2020, 6.)

Suomessa asunnottomuus on vähentynyt 1980-luvulta lähtien. Vuodesta 1987 alkaen asunnottomuutta on tilastoitu Suomessa, tällöin oli lähes 20 000 asunnottomaa. ARA teki viimeisimmän selvityksen asunnottomuudesta vuoden 2020 lopulla, jolloin Suomessa oli 4 341 asunnottomaa. Yli puolet näistä asunnottomista elää pääkaupunkiseudulla. Vuonna 2020 asunnottomista naisia oli 1 065, alle 25-vuotiaita nuoria oli 854 ja maahanmuuttajia oli 963. Perheellisiä tai pariskuntia 201, joiden joukossa yhteensä 227 lasta. Asunnottomista

yksinelävistä 3 120 majaili hetkellisesti tuttavien tai sukulaisten luona. (ARA 2020, 1; Asunto ensin 2018b.)

Kuten yllä mainittiin, niin yli puolet asunnottomista elää pääkaupunkiseudulla. Taulukosta 1 näkee vuoden 2019 pääkaupunkiseudun asunnottomuustilanteen. Suurin osa pääkaupunkiseudun asunnottomista elää Helsingissä. Vuonna 2018 Helsingin kaupunki tarkensi tilastointitapaansa asunnottomuuden suhteen ja vuodesta 2018 lähtien tilastot kuvaavat nykytilaa tarkemmin. Helsingin kaupungin tietojen mukaan asunnottomuus Helsingissä on suurimmaksi osin muuta kuin pitkäaikaisasunnottomuutta ja suurin osa asunnottomista asuu erimittaisia jaksoja sukulaisten tai tuttavien luona. Maahanmuuttajien kohdalla ajat voivat olla hyvinkin pitkiä ja pienessä tilassa voi asua useita aikuisia. Helsingissä on tarve saada lisää useita tilapäisasuntoja ja tuetun asumisen palveluista on puutetta. Vuoden 2020 tilaston mukaan pitkäaikaisasunnottomuus vähentyi Helsingissä ja Espoossa, kun taas Vantaalla pitkäaikaisasunnottomuus lisääntyi. (ARA 2020, 3.; Asunto ensin 2018b.)

Kunta	yksineläviä	Pitkäaikais-asunn.	naisia	nuoria	Maahanmuut-tajia	perheet	Perheissä lapsia	pariskunnat	perheet ja pariskunnat
Helsinki	1678	325	559	265	602	70	141	60	130
Espoo	457	169	102	86	145	48	83	6	54
Vantaa	272	14	106	28	107	3	0	5	8

Taulukko 1: Asunnottomuus pääkaupunkiseudulla 2019 (ARA 2020,)

3.2 Asunnottomuuden vähentämishjelmia

Asuntopolitiikan on tarkoitus edistää, että jokaisella ihmisellä on mahdollisuus oman elämäntilanteeseen sopivaan asumiseen. Tarkoitus edistää myös kestävästä kehitystä, yhteiskunnan ja työmarkkinoiden toimivuutta sekä mahdollistaa asukkaiden vaikutusmahdollisuuden. Ympäristöministeriö pyrkii varmistamaan, että asuinolot ovat ihmisten tarpeita vastaavia ja asuntomarkkinat toimivia. Lisäksi asumiseen ja rakentamiseen liittyviä avustuksia, tukia ja takauksia hallinnoi ja myöntää ARA. (Asuminen 2020.)

Viimeisimpien 12-vuoden aikana Suomessa on toteutettu tavoitteellista työtä asunnottomuuden hävittämiseksi. Tavoitteellisen työn ansiosta asunnottomien määrä on vähentynyt seitsemänä vuonna peräkkäin ja on löydetty toimivia tapoja auttaa. Yhä on noin 4341 asunnottomaa, jonka vuoksi asunnottomuustyötä jatketaan. (Asunnottomuuden yhteistyöohjelma 2020.) Suomessa asunnottomuustyötä on ohjannut jo kymmenen vuoden ajan Asunto ensin-periaate, se on myös johtava lähestymistapa Euroopassa sekä Pohjois-Amerikassa. Asunto ensin-periaatteessa nähdään lähtökohtana asumisen järjestäminen, jonka avulla pystytään tarttumaan asunnottoman muihin ongelmiin. Asunnon ympärille rakennetaan muu eläminen. Tämä periaate

ohitti vanhan ajattelutavan, jossa ajateltiin, että asunnoton pitää kuntouttaa ennen kuin hän saa asunnon. (Karppinen 2020, 7.)

Hallituksen tavoitteena on saada puolitettua asunnottomuus vuoteen 2023 mennessä. Tarkoituksena on jatkaa asunnottomuuden vähentämistä ympäristöministeriön aloittamassa kolmivuotisessa asunnottomuuden yhteistyöohjelmassa, jossa ovat mukana Suomen suurimmat kaupungit, palveluntuottajat, järjestöt ja valtion toimijat. Erityinen painopiste on kuntien asunnottomuustyössä, johon on tarjolla ohjelman myöntämää rahoitusta ja tukea. (Ympäristöministeriö 2021.)

Yhteistyöohjelman tavoitteena on lisätä kohtuuhintaisten ja valtion tukemien asuntojen tarjontaa asunnottomille, vahvistaa asunnottomuustyötä kuntien peruspalveluissa, parantaa asumisneuvonnan saatavuutta sekä vakiinnuttaa asunnottomuuden parissa toimivien tahojen yhteistyötä erityisesti kunta- ja aluetasolla. Jokainen ohjelmaan osallistunut kunta tekee kokonaisvaltaisen suunnitelman asunnottomuuden vähentämiseksi. Suunnitelma sisältää esimerkiksi asunnottomille tarkoitettujen asuntojen lukumäärät, kuvaukset riskiryhmien asumistilanteesta ja alueen asunnottomuusyhteistyöstä sekä matalan kynnyksen sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämistarpeet. Ohjelman johtoryhmän puheenjohtajana toimii ympäristöministeriö. Muita mukana olevia ovat sosiaali- ja terveysministeriö, oikeusministeriö, valtiovarainministeriö, ARA, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Rikosseuraamuslaitos, Kansaneläkelaitos, ohjelmakunnat sekä järjestöjä. Uusi ohjelma pohjautuu vuonna 2019 valmistuneeseen asunnottomuusohjelmien arviointiin ja sen tarkoitus on jatkaa aikaisempien asunnottomuusohjelmien työtä. (Ympäristöministeriö 2021.)

Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma (AUNE) toteutettiin vuosina 2016-2019. Ohjelman tavoitteena oli saada vähennettyä asunnottomuutta vahvistamalla sen ennaltaehkäisyä, sekä torjumalla asunnottomuuden uusiutumista. Ohjelman ansiosta asunnottomuuden riskitekijät tunnistetaan aiempaa paremmin ja sosiaalityössä opittiin ottamaan puheeksi varhaisessa vaiheessa asumisen turvaaminen. Lisäksi seitsemässä kaupungissa tehtiin suunnitelma, jonka avulla pystytään ehkäisemään asunnottomuutta. Asunnottomuustyöhön saatiin yli 2 000 asuntoa ja ARA vuokra-asuntokannasta lähes 7 000 asuntoa. Suomi on ainoa EU-maa, jossa asunnottomuus laskee. Ohjelmaan osallistuneissa kaupungeissa asunnottomuus väheni noin 1 000 henkilöllä ja pitkäaikaisasunnottomuus väheni kymmenettä vuotta peräkkäin. Aune-hanke sai alkunsa, kun PAAVO II arviointiraportissa tuotiin esille, että tulevaisuudessa tulisi panostaa erityisesti asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn. (Karppinen 2020, 2-3.)

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmat PAAVO I & II 2008-2015 aikana asunnottomuutta saatiin vähennettyä huomattavasti. Erityisesti pitkäaikaisasunnottomien määrä laski 1345 henkilöllä, eli 35% niissä kaupungeissa, jotka olivat ohjelmassa mukana.

Kuitenkin uusia ihmisiä ajautui jatkuvasti asunnottomaksi. Palvelujärjestelmä ei tukenut riittävästi asunnottomuuden ennaltaehkäisyä ja varhaista tunnistamista vaan jopa aiheutti asunnottomuuden uusiutumista sekä hidasti itsenäiseen asumiseen ja työelämään pääsyä. (Karppinen 2020, 3.)

3.3 Vapautuvat vangit asunnottomuuden erityisryhmänä

Vankilasta vapautuvien asunnottomuus on vakava ongelma, joka on jokseenkin piilossa olevaa (Salovaara 2019, 202). Vapautuneet vangit on määritelty eri tutkimuksissa syrjäytyneimmäksi asunnottomien ryhmäksi. Tähän päätelmään ovat päätyneet tutkimuksissaan Erkki Korhonen (2002, 39), Kimmo Hypén (2004, 54) ja Riitta Granfelt (2007, 101). Vuosittain edelleen noin kolmannes vangeista vapautuu asunnottomana. Taulukossa 2 on esitetty asunnottomina vapautuvien vankien määriä vuodelta 2018. Tilasto kartoitettiin vapauttamissuunnitelman kautta, ja noin 713 vangilla ei ollut tilaston mukaan asuntoa, mutta todellisuus on suurempi, koska suurella osalla ei ollut tietoa asunnotilanteesta. Riskiryhmässä joutua asunnottomaksi ovat nuoret ja lyhyttä tuomiota suorittavat, joiden tilanteeseen ei ehditä puuttua tuomion aikana. (ARA 2019, 11.)

	Vankeusvanki	Sakkovanki	Tutkintavanki	Yhteensä
Ei asuntoa	545	164	4	713
Vakituinen asunto	2032	328	12	2372
Kuntoutusyksikkö	158	37	0	195
Ei tietoa	431	730	1090	2251
Yhteensä	3166	1259	1106	5531

Taulukko 2: Vapautuvien vankin asumistilanne vuonna 2018 (ARA 2019)

Vapautuvat vangit kuuluvat vaikeasti asutettavien ryhmään. Erityisen vaikeaksi asuttamisen tekee, jos vanki on päihderiippuvainen. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve perustulosraportissa (2010, 47-48) käy ilmi, että tutkittavista noin 80% oli saanut diagnosoiksi elämän aikaisen päihdehäiriön. Yleisimmin riippuvuus kohdistui alkoholiin ja toiseksi yleisin oli amfetamiiniriippuvuus. Asunnottomuus koskee eritoten vakavasti rikos- ja päihdekierteessä olevia rikoksenuusijoita. Huumeriippuvaiset vangit ovat kaikkein syrjäytynein ryhmä asunnottomien ryhmässä. Huumeriippuvaisilla vangeilla asumisen ja asunnon säilymistä estää köyhyys, sosiaaliset ongelmat, riippuvuus sekä uskollisuus rikollista alakulttuuria kohtaan. Haasteita lisäävät myös vankeuden ja asunnottomuuden mukana tuoma leima sekä velat ja luottohäiriöt. (Lehtonen & Salonen 2008, 33; Aarnio, Hakamäki, Hypén, Joukamaa, Lauerma, Lintonen, Mattila, Tyni, Vartiainen, Viitanen, Von Gruenewaldt & Wuolijoki 2010; Granfelt 2007, 102.) Vankien laitoksissa eläminen ja syrjäytyminen on saattanut alkaa jo kauan ennen

vankilaan joutumista. Monet vangit ovat olleet ennen vankilaa lastenkodeissa, sijoitusperheissä, tarkkailuluokilla, nuorisokodeissa, koulukodeissa, katkaisuhoidoissa, sairaaloissa ja kaduilla. Vankila voidaan nähdä päättöpisteenä ihmisille, jotka eivät ole onnistuneet elämään yhteiskunnan normien mukaista elämää. (Granfelt 2003, 11.)

Tyypillisintä on, että asunnoton majoilee kaverinsa luona ja kulkee asunnosta toiseen. Majapaikasta saatetaan maksaa esimerkiksi huumeilla. On paljon asuntoja, joihin kerääntyy useampi asunnoton huumeidenkäyttäjä ja alkuperäinen päävuokralainen saa ennen pitkään hädän häiriöiden vuoksi, jonka takia päättyy itsekin asunnottomaksi. Monesti tällaiset asunnot toimivat huumeiden myyntipisteenä tai varastetun tavaran välityspaikkana. Tällaisiin asuntoihin on todella haasteellista viedä minkäänlaista tukea rikollisen toiminnan ja aktiivisen päihteidenkäytön vuoksi. Tämän vuoksi majoitus ei perustu ystävyydelle vaan rakentuu päihteiden ympärille. Majoittuminen on yksilölle henkisesti raskasta, koska kuulumattomuus mihinkään on vahvasti läsnä jokapäiväisessä elämässä. (Granfelt 2003, 37-39.) Naisen jäädessä ilman asuntoa, hän usein välttelee asunnottomille tarkoitettuja palveluja ja majoittuu mieluiten tuttavan luokse. Asunto on usein päihdeasunto, jossa yöpaikasta saatetaan joutua maksamaan seksillä tai rahalla. Tätä kautta nainen helposti joutuu takaisin rikosmaailmaan jouduttuaan väkivallalla uhkailun tai kiristämisen kohteeksi. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2020b, Viisanen 2019, 1.)

Asunnottomien vankien kohdalla tilannetta hankaloittaa vuokramarkkinoilla erityisesti aiemmat häädöt vuokravelkojen tai häiritsevän elämän takia. Häiritsevän elämän taustalla on usein hallitsematon päihteidenkäyttö. Monella vangilla asunnottomuuden syiden taustalla on asumishistoriassa oleva häätö tai asunnon menetys esimerkiksi vankilatuomion vuoksi. Useimmat vangeista ovat eläneet vuosikausia asunnottomina ja kaikilla ei ole edes ikinä ollut vuokra-asuntoa. Harvoin häädöissä on kyse vain taloudellisista vaikeuksista ja tulisikin rahaongelmien sijaan keskittyä ongelmien kokonaisvaltaiseen kartoittamiseen. Asumisneuvonnalla, jonka tarkoituksena on kartoittaa asiakkaan tilanne ja pyrkiä saamaan häätö puretuksi, on saatu hyviä tuloksia asunnottomuuden vähenemiseen ja sen tuki on koettu pääosin myönteiseksi. (Granfelt 2003, 36-37.)

4 Teoreettinen viitekehys

Tässä luvussa esittelen opinnäytetyön teoreettista taustaa. Esittelen vapautuviin vankeihin kohdistettuja tutkimuksia, asumisen yhteyttä rikollisuuteen ja siitä irrottautumiseen. Lopuksi lähdän avaamaan rangaistusajan suunnitelman ja vapauttamissuunnitelman käsitettä ja tarkoitusta.

4.1 Aiempia tutkimuksia vapautuvien vankien asunnottomuuteen liittyen

Vapauttamissuunnitelman asunto-merkintöihin kohdistuen ei ole tutkimuksia ja vastaavuutta opinnäytetyölleni ei ole. Tutkimuksia on tehty vapautumisvaiheen ongelmakohtien näkökulmasta. Olen koonnut alle vapautuvien vankien asunnottomuuteen kohdistuvia tutkimuksia.

Riitta Granfelt avaa tutkimuksessaan niitä reunaehtoja, joissa vankilasta vapautuvat ihmiset pyrkivät elämänmuutokseen. Raportissa kuvataan rikostaustaisten ihmisten asunnottomuutta moniaineksisesti ja työn sisältöjä käsitteellistään. Granfelt on analysoinut vankilasta vapautuvien miesten kertomuksia ja heidän kanssaan työtä tekevien yksilö- ja ryhmäkeskusteluja. Tällä aineistolla Granfelt on kuvannut asumissosiaalisen työn lähtökohtia ja tavoitteita, tuoden niiden kautta esiin rikoksista irtautumisen haasteita. (Granfelt 2015.)

Kim Williams, Jennifer Poyser ja Kathryn Hopkins ovat tutkimuksessaan tutkineet Iso-Britanniassa asumisen, asunnottomuuden ja vankien rikosten uusimisen yhteyttä. Tutkimuksen taustalla on Surveying Prisoner Crime Reduction tutkimus, johon osallistui 1 435 aikuista vankia, jotka oli tuomittu yhdestä kuukaudesta neljään vuoteen vuosina 2005-2006. Tutkimuksessa käy ilmi, että 15% saapuneista vangeista ovat ilmoittaneet olevansa asunnottomia ennen tuomion alkua, 37% ilmoitti tarvitsevänsä apua asunnon etsimiseen vapautumisen jälkeen. Vangit, jotka olivat ilmoittaneet ongelmista alkoholin ja huumeiden kanssa, olivat myös todennäköisemmin avuntarpeessa asunnon hankkimisessa. Vangeista 60% uskoi, että jos heillä olisi asunto, niin sillä on tärkeä rooli siinä, etteivät he uusi rikosta tulevaisuudessa. 79% niistä, jotka oli luokiteltu asunnottomaksi vankilaan tullessa, uusivat rikoksen ensimmäisen vuoden aikana vapauduttuaan. (Hopkins, Poyser & Williams 2012.)

Jenni Mäki (2017) on haastatellut lisensiaattityöhönsä kymmentä sellaista asunnottomuutta kokenutta rikosseuraamustaustaista henkilöä, jotka ovat saaneet vuokra-asunnon tavanomaisesta asuinympäristöstä rikosseuraamustaustaisten henkilöiden parissa työskentelevän järjestön kautta. Tutkimus kohdistui haastateltavien identiteettipuheeseen. Haastatteluaineiston perusteella Mäki on tehnyt päätelmän, että asunto tukee desistanssiprosessia ja haastateltavat kokivat hyvin tärkeäksi myös asumiseen saatavan tuen. (Mäki 2017.)

Elina Kangas (2020) tutki pro gradu työssään asunnottomien vankien kokemuksia asunnottomuudesta, palvelujärjestelmästä ja vapautteen valmistavasta työstä rikollisuudesta irrottautumisen ja asunnottomuuden vähentämisen näkökulmasta. Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena ja tutkimusta varten haastateltiin kuutta ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittanutta vankia, jolla oli asunnottomuusjakso elämänsä aikana. Tuloksissa nousi esiin, että pitkittyneelle asunnottomuudelle yleisenä syynä on toistuvat vankeusrangaistukset, lyhyellä tuomiolla ei ehditä järjestämään asuntoa ja pitkä tuomio aiheuttaa sen, että asunto tulee

irtisanoa. Lisäksi vangin on vaikeuksia saada asunto esimerkiksi häätöjen tai maksamattomien vuokrien takia. Haastateltavat kokivat, ettei päihdekierteessä olevaa vankia kohdata kunnolla asumispalveluissa eikä asumisasioista tiedoteta riittävästi, lisäksi kunnan käytännöt estivät korkean riskiryhmän ihmiselle vuokrauksen. Haastateltavat kokivat vankilassa tehdyn vapautumisen valmistelun riittämättömäksi ja jääneensä yksin vapauduttuaan. (Kangas 2020)

4.2 Asumisen yhteys rikollisuuteen ja siitä irrottautuminen

Rikosseuraamusalalla kuntouttavan toiminnan ensisijainen tavoite on rikollisuudesta irrottautuminen eli desistanssi. Desistanssin perinteinen määritelmä on, että rikoksentekijä lopettaa äkillisesti rikosten teon. Kuitenkin yksittäisen tapahtumaan sijaan se ajatellaan ajanjaksoksi, jossa tekijä lopettaa rikosten tekemisen ja jättää niiden tekemisen jatkossa. Desistanssista voidaan erotella primaarinen ja sekundaarinen vaihe. Primaarinen desistanssi on lyhytaikaista rikoksettomuutta, kun taas sekundaarisella desistanssilla tarkoitetaan pysyvää rikoksettomuutta, jossa tekijä rakentaa itselleen uuden rikoksettoman identiteetin. (Maruna 2000, 17-23; McNeill & Maruna 2007, 225.)

Rakenteellinen desistanssi pohjautuu ajatukseen, että kriittiset käännekohdat (turning points) mahdollistavat rikosten teon lopettamisen. Rikollisuudesta irrottavia käännekohtia ajatellaan olevan esimerkiksi uusi työpaikka, parisuhde tai lapsen syntymä. Rikostkäyttäytymisellä ei haluta vaarantaa tärkeitä ja merkittäviä sosiaalisia suhteita, joten mitä vahvemmaksi sosiaalinen side muodostuu alkaa vähitellen rikosura loppua. Ulkoisten olosuhteiden avulla saadaan luotua yksilölle kyky ja päätös luopua rikoksien teosta. Rikollisuudesta irtautuminen voi olla monia vuosia kestävä prosessi ja tapahtua edestakaisella liikkeellä rikollisuuden ja irtautumisen välillä. Irrottautuminen voi tapahtua viranomaisten interventiodien avulla tai ilman apua, rikoksettomuutta ylläpidetään kehittämällä henkistä, että sosiaalista pääomaa. (Kemppainen 2014, 160-161; Kivivuori, Aaltonen, Danielsson, Näsi & Suonpää 2018, 205.)

Asunnottomuus altistaa isolle riskille syyllistyä uusiin rikoksiin, riski on erityisen suuri moniongelmaisille vankilakierteeseen ajautuneelle vangille. Asunnottomuus liittyy työttömyyteen, päihdeongelmiin ja vaikeaan köyhyyteen, jota vaikeuttavat lisääntyvät velat ja korvausvaatimukset. Vapautuvat vangit kuuluvat riskiryhmään ajautua asunnottomaksi ja laitostuiksi, tämän vuoksi on erittäin tärkeää tarjota tukea vapautuville vangeille, jotta he löytävät paikkansa osana tätä yhteiskuntaa ja saadaan katkaistua huono-osaisuuden kierre. Tukea tarvitaan erityisesti vapautumisen alkuvaiheessa, koska lukuisat asiat tulee järjestää alusta alkaen. (Granfelt 2003, 11-12.)

Kuntouttavan työn perusedellytys on, että vapautuvalla vangilla on asunto, johon hän vapautuu. On vaikea tehdä elämänmittaista muutosta, jos ei ole paikkaa, johon kiinnittyä. Ilman vakituista asuntoa tai tietoa yöpaikasta vapautumisen hetkellä on vaikea liittyä takaisin yhteiskuntaan. Tällaisessa tilanteessa helposti palaa vanhoihin tuttuihin ympyröihin,

päihdepiireihin ja rikosten tekemiseen. Yhteiskuntaan integroitumisen onnistumiseksi on tärkeää vahvistaa vangin osallisuutta omaan elämään ja siihen liittyvien ratkaisujen tekoon. (Granfelt 2007, 3; Salovaara 2019, 202.)

Asunnon saaminen on erittäin haastavaa vapautuvalle vangille suuremmissa kaupungeissa ja niiden lähistöllä, mikäli vangilla on häiriömerkintä luottotiedoissaan, joka on usealle vuokranantajalle este vuokraamiselle. Suurin osa yksityisistä vuokranantajista tarkistaa mahdollisen vuokraajan luottotiedot. Asunnon saamisen merkitys on suuri, sillä se tarjoaa yksityisyyttä, omaa rauhaa ja mahdollisuuden päihteettömyyteen. Vangin ollessa vielä vankilassa, asunnon hankkimiseen liittyy monia ongelmia, niin käytännön järjestelyihin kuin siihen, ettei uskota vapautuvan vangin hoitavan asumistaan kunnolla. Mikäli vapautuva vanki elää parisuhteessa, joka jatkuu vankeustuomion jälkeen niin paluu entiseen asuntoon on mahdollista. Yksin elävälle vuokra-asuntoon Kansaneläkelaitos voi maksaa asumistukea enintään kuuden kuukauden mittaisen vankeusrangaistuksen ajalle. (Salovaara 2019, 202-203; Vankilassaolo ja Kelan etuudet 2020, 9.)

4.3 Rangaistusajan suunnitelma ja vapauttamissuunnitelma

Rangaistusajan suunnitelma (RANSU) on yksilöllinen suunnitelma, jossa tehdään päätös mihin vangin vaikuttaviin tekijöihin pyritään vaikuttamaan rangaistusaikana. Nämä tekijät voivat olla kriminogeenisiä, sosiaalisia, toimintakykyyn ja uusintarikollisuuteen vaikuttavia. Kriminogeeniset tekijät lisäävät riskiä rikolliseen käyttäytymiseen ja ne voidaan jakaa joko pysyviin eli staattisiin tai muuttuviin eli dynaamisiin tekijöihin. Staattisia ovat esimerkiksi ikä, sukupuoli, ikä rikollisen käyttäytymisen alkaessa, vankilakertaisuus ja rikosten määrä, laji sekä uhrien määrä. Dynaamisia ovat esimerkiksi rikosmyönteinen ajattelu, päihteiden käyttö, rikosmyönteinen lähipiiri ja heikot ongelmaratkaisutaidot. (Arola-Järvi 2012, 9, 31, 48; Väisänen 2015.)

Rangaistusajan suunnitelma on keskeisin asiakirja vankeinhoitotyössä. Vankeuslaki (767/2005) 4 luku 6 § säätelee rangaistusajan suunnitelman laatimisesta, suunnitelmaa täydennetään ennen vapauttamista vapauttamissuunnitelmalla. Rangaistusajan suunnitelmaa koostuu: vankeusajan keskeisistä tavoitteista, tietoja osallistumisvelvollisuuteen sisältyvän toiminnan laadusta, sisällöstä ja vaativuustasosta sekä turvallisuusjärjestelyille asetettavat vaatimukset. Lisäksi vapauttamissuunnitelma sisältää tiedon sijoitusvankilasta, suunnitelman mahdollisen poistumisluvan ajankohdasta ja edellytyksistä, suunnitelman mahdollisen valvotun koevapauden ajankohdasta ja edellytyksistä sekä vapauttamissuunnitelman ja valvontaan määrättävän osalta lisäksi valvontasuunnitelman. Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon muun muassa vangin aiempi rikollisuus, rikosten laatu, tuomitun rangaistuksen pituus, sosiaaliset suhteet, yksilölliset tarpeet ja voimavarat, työ- ja

toimintakyky, uusintarikollisuuteen vaikuttavat yksilölliset tekijät sekä turvallisuuteen vaikuttavat tekijät. (Arola-Järvi 2012, 48-50.)

Rangaistusajan suunnitelmaan sitoutumisen kannalta on erittäin tärkeää, että suunnitelma laaditaan yhteistyössä vangin kanssa. Tämä ei kuitenkaan ole aina mahdollista, jolloin sitouttaminen jää vankilan tehtäväksi. Rangaistusajan suunnitelmallisten tavoitteiden on hyvä pohjata tutkimustietoon perustuviin yleisiin tavoitteisiin. Tällaisia tavoitteita ovat esimerkiksi muutokset rikollisessa käyttäytymisessä (rikosten väheneminen, harventuminen tai lieventyminen), rikosmyönteisten asenteiden muuttuminen ja parantuneet valmiudet kiinnittyä yhteiskuntaan. Tavoitteet tulee määritellä kirjallisesti ja niiden tulee tukea rikoksetonta elämää. Suunnitelmassa määritellään keinot, joilla tavoitteisiin pyritään pääsemään. (Arola-Järvi 2012, 50 & 58; Hallittu vapauttaminen 2012, 13.)

Rikosseuraamuskeskusten on vastuussa rangaistussuunnitelman toteutumisen arvioinnista ja hänen tulee myös tarkistaa arvioinnin yhteydessä, onko vapauttamissuunnitelma tehty. Arvioinnissa arvioidaan, kuinka tavoitteet ovat toteutuneet kolmiportaisella asteikolla: toteutunut, osittain toteutunut ja ei toteutunut. Arviointi toteutetaan vangin ja muiden virkamiesten kanssa keskustelun sekä vankitietojärjestelmän tietojen perusteella. Suunnitelman toteutumista on arvioitava vähintään kolme kertaa vuodessa. Viimeinen arvio tehdään juuri ennen vangin vapautumista, jonka avulla pystytään tarkastelemaan tavoitteiden toteutumista koko vankila-ajalta. Sosiaalisen tilanteen muuttuessa, on ajankohtaiset tiedot päivitettävä vankitietojärjestelmään. Koevapauden päätyttyä on muistettava myös tehdä arviointi. (Hallittu vapauttaminen 2012, 34.)

Valvotulla koevapaudella tarkoitetaan sitä, kun tietyin edellytyksin vanki sijoitetaan vankilan ulkopuolelle teknisin välinein ja muulla tavoin valvottuna. Valvottuun koevapauteen voidaan sijoittaa aikaisintaan puoli vuotta ennen ehdonalaista vapauttamista. Valvotussa koevapaudessa tulee noudattaa päihteettömyyttä, asunnossa tai sijoituspaikassa pysymisvelvoitetta sekä toimintavelvoitetta. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2019, 5.)

Vapautumisen valmistelu pyritään aloittamaan riittävän ajoissa, yleensä viimeistään puoli vuotta ennen vapautumista. Tuomion pituus on sidoksissa siihen, milloin vapautumisen valmistelu aloitetaan. Lyhytaikaisilla vangeilla valmistelu aloitetaan hyvin nopeasti vankilaan saapumisen jälkeen, kun taas pitkää tuomiota suorittavalla se aloitetaan noin kuusi kuukautta, ellei jopa pari vuottakin ennen. Pitkää tuomiota suorittavilla arvioidaan noin vuotta ennen vapautumista mahdollisuus koevapauteen. Vapautumisen valmistelun arviointi aloitetaan selvittämällä vapautuvan vangin selviytymisedellytykset ja palvelutarve. Keskeiseksi palvelutarpeeksi nähdään asumistilanteen selvittäminen ja asunnon hankkiminen tulisi tuomion sen salliessa aloittaa kuusi kuukautta ennen vapautumista. Vapauttamissuunnitelma on osa vapautumisen valmistelua. (Leppo 2020, 25-26.)

Vapauttamissuunnitelma (VAPSU) on tärkeä osa rangaistusajan suunnitelmaa ja se laaditaan yhdessä vangin ja sidosryhmien kanssa. Hallituksen esityksessä (263/2004) tuodaan esille, että vapauttamissuunnitelmassa tulisi arvioida tekijät, jotka auttavat vankia selviytymään vapaudessa. Vapauttamissuunnitelmassa ensimmäiseksi kartoitetaan vangin tilanne vapautumisen näkökulmasta, jolloin esille nousee usein ongelmia, joihin vanki tarvitsee laitoksen ulkopuolista tukea. Tällaiset ongelmat liittyvät esimerkiksi työttömyyteen, toimeentuloon, asunnottomuuteen tai ongelmallisiin asuinolosuhteisiin. Lisäksi ongelmat voivat liittyä toimeentulo-ongelmiin, sosiaaliseen eristyneisyyteen, perheessä tai lähipiirissä oleviin vuorovaikutusongelmiin, niin somaattisiin kuin mielenterveysongelmiinkin. On tärkeää selvittää, millaista tukea vanki tarvitsee tai on mahdollista saada vapauduttuaan viranomaisilta, kolmannelta sektorilta, yhdistyksiltä, vertaistuista tai lähipiiriltään. Tuen tarve on sidoksissa vangin omiin tarpeisiin ja siihen, mitkä tahot pystyvät parhaiten häntä auttamaan. Vangin luvalla on oltava vapauttamisvaiheessa yhteydessä koti- tai asuinkunnan sosiaali-, terveys-, asunto- sekä työvoimaviranomaisten kanssa. On tärkeää tukea vangin itsenäistä asioiden hoitoa, sillä se edesauttaa selviytymistä vapautumisen jälkeen. Tätä voidaan tukea antamalla erilaisia materiaaleja vapauttamispaikkakunnan palveluista tai opastamalla tiedon löytämiseen internetistä, jota vangilla on mahdollisuus käyttää lomillaan. (Arola-Järvi 2012, 70; Hallittu vapauttaminen 2012, 19.)

Palvelutarpeen ollessa suuri, pidetään hyvänä käytäntönä ohjata vanki vapauttamisen valmistelemiseksi sosiaalityöntekijän, erityisohjaajan tai muun asioita hoitavan työntekijän vastaanotolle. Keskeisimpiä yhteistyökumppaneita vankilan ulkopuolella ovat sosiaali- ja työvoimatoimisto. On erittäin tärkeää, että vapauttamissuunnitelmaan kirjataan muuttuvat tilanteet, jotta työn jatkaja on perillä tilanteesta. Sen avulla myös esimerkiksi kunnat kartoittavat vapautuvien vankien asuntotarvetta. (Hallittu vapauttaminen 2012, 19.)

5 Tutkimusasetelma

Tässä luvussa esittelen opinnäytetyöni tutkimuskysymykset, opinnäytetyölle asettamani tavoitteet sekä kerron tutkimuksen toteuttamisesta. Esitellessäni tutkimuksen toteutusta kerron käytetystä tutkimusmenetelmästä, aineiston keräämisestä ja sen analysoinnista. Lopuksi kerron tutkimuksen luotettavuudesta ja eettisyydestä.

5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kerätä täsmällistä tietoa siitä, miten vankien asumisolosuhteisiin liittyvät merkinnät tehdään eri laitoksissa ja minkä takia vapauttamissuunnitelmasta jää merkittämättä vangin asuntotilanne. Ja miten rikosseuraamustyöntekijät tulkitsevat asumisasioihin liittyvät ohjeet asumistilanteiden

merkitsemisistä. Tavoitteena oli selvittää ja kuvailla vapautuneiden vankien asuntotilannetta vapautta valmistelevien virkamiesten näkemysten avulla, sekä saada selville mitä he näkevät syyksi sille, että vangin asumistilanne jää merkitsemättä. Ja tuottaa tuoretta tietoa vapauttamissuunnitelman teon haasteista liittyen asumistilanteeseen ammattilaisten näkökulmasta. Opinnäytetyön liitteenä löytyy haastattelurunko (Liite 1), jota käytin toteuttaessani haastatteluita. Haastattelurunko on johdettu seuraavista tutkimuskysymyksistä liittyen aiheeseeni.

1. Miten vapautta valmisteleva virkamies ymmärtää asunnottomuuden merkintätavat?
2. Minkälaiset käytännöt ohjaavat asuntotilanteen merkitsemistä vapauttamissuunnitelmaan?
3. Miten asuntotilanteen merkitsemistapa vapauttamissuunnitelmassa vaikuttaa asunnottomuustilastoihin?
4. Minkälaisia haasteita vapauttamissuunnitelman teossa on?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tavoitteena oli kuvailla, miten vapautta valmisteleva virkamies määrittelee ja ymmärtää asunnottomuuden. Sekä ovatko määrittelytavat yhtenevät vankilan sisällä ja muiden haastateltavien välillä. Tähän tavoitteeseen vastattiin keräämällä tietoa puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla, jossa vapautta valmistelevat virkamiehet saivat kertoa omista määrittelytavoistaan sekä kokemuksistaan asian suhteen.

Toisen tutkimuskysymyksen tavoitteena oli kuvailla, minkälaisia erilaisia käytäntöjä on asuntotilanteen merkitsemisestä vapauttamissuunnitelmaan. Tavoitteen saavuttamiseksi esitin haastattelussa kysymyksiä liittyen ohjeistuksiin ja puuttuviin tietoihin asuntotilanteen kohdalla. Kolmannen tutkimuskysymyksen tavoitteena oli selvittää, miten asuntotilanteen merkitsemistapa vaikuttaa asunnottomuustilastoihin. Kysymykseen saatiin vastaus pohtimalla kahden ensimmäisen tutkimuskysymyksen vastauksia, jonka pohjalta voitiin koota yhteen, miten vankiloiden mahdolliset eri käytännöt vaikuttavat asunnottomuustilastointiin ja onko virkamiesten merkintätavoilla vaikutuksia tilastointiin.

Neljännän tutkimuskysymyksen tavoitteena oli kartoittaa mitkä eri tekijät vaikeuttavat vapauttamissuunnitelman tekoa. Tavoitteen saavuttamiseksi kysyin virkamiehiltä, mitkä tekijät vaikeuttavat vapauttamissuunnitelman tekoa. Lisäksi kysyin haastatteluissa, miten he haluaisivat kehittää vapauttamissuunnitelman asuntotilanteen merkitsemiskohtaa.

Opinnäytetyöprosessin aikana, olin yhteydessä työelämän yhteistyökumppanin edustajaan. Annoin edustajalle mahdollisuuden tutustua opinnäytetyösuunnitelman ja vaikuttaa sen sisältöön sekä haastattelukysymyksiin. Työelämän yhteistyökumppanin edustaja on lukenut

lisäksi varsinaista opinnäytetyötä ja antanut kommentteja, sekä muutosehdotuksia prosessin aikana.

5.2 Tutkimuksen toteutus

Opinnäytetyön aiheeksi valikoitui vapautuneiden vankien asuntotilanteen tarkastelu vapautta valmistelevien virkamiesten näkökulmasta. Valitsin aiheen siksi, että aihe oli itsessään kiinnostava ja merkittävä. Lisäksi asunnottomuus on iso ongelma ja vapautuvat vangit, erityisesti nuoret, päihdeongelmaiset ja lyhyellä tuomiolla olevat, ovat riskiryhmässä joutua asunnottomaksi vapauduttuaan. On erittäin tärkeää, että täsmällinen tieto vangin asuntotilanteesta on saatavilla, jotta pystytään tarjoamaan riittävät ja oikeanlaiset tukitoimet.

Rajasin opinnäytetyön koskemaan ensiksi vain Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen avo- ja suljettuja vankiloita, koska Etelä-Suomen alueelle vapautuu eniten vankeja muihin alueihin verrattuna. Lisäksi koin saavani kattavan kuvan aiheesta tällä otoksella. Kuitenkin sain Etelä-Suomen alueelta vain kuusi haastateltavaa. Tämän vuoksi kävin opinnäytetyöohjaajani kanssa keskustelun asiasta ja keskustelussa kerroin, että haastatteluissa oli noussut esille naisvangin vaikea asema asunnottomuuden keskellä, jolloin ohjaajani ehdotti kysymään työelämän yhdyshenkilöltä, sopisiko lisätä myös naisvankila Länsi-Suomen rikosseuraamusalueelta. Yhdyshenkilö suostui tähän, sillä naisvankeja vapautuu vuosittain useampi pääkaupunkiseudulle, jolloin haastattelu voi tuoda lisäarvoa opinnäytetyöhön. Tämän avulla sain isomman otannan opinnäytetyöhön.

Haastattelulomake ja opinnäytetyösuunnitelma hyväksyttiin opinnäytetyön ohjaajan toimesta kesäkuussa 2020. Hyväksytin suunnitelman myös työelämän yhdyshenkilöllä. Tutkimuslupaa hain viidestä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankilasta ja yhdestä Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen vankilasta. Tutkimusluvan sain neljään Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankilaan ja yhteen Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen vankilaan. Yhdeltä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankilasta en saanut ollenkaan vastausta ja toisesta vankilasta ei löytynyt vapaaehtoisia haastateltavia. Jokaiselta haastateltavalta pyysin erikseen suostumuksen haastatteluun kirjallisena (Liite 2). Haastattelut toteutettiin puhelimitse tai Skypen kautta virkamiesten työajalla, sillä Covid-19 vuoksi haastatteluja ei voitu toteuttaa vankiloissa. Vapautta valmisteleviin virkamiehiin sain yhteyden heidän esimiehensä kautta, joko esimies otti haastattelun esille kokouksessa, jossa oli paikalla esimiehen mielestä soveltuvia haastateltavia tai laitto tiedon sähköpostitse virkamiehille, joilla hän koki olevan annettavaa opinnäytetyölleni. Tämän kautta haastateltava otti itse minuun yhteyttä tai esimies antoi sähköpostiosoitteen minulle, jolloin itse otin yhteyttä haastateltavaan.

Lähetin haastateltaville haastelurungon teemat ennen haastattelutilannetta. Lisäksi lähetin haastattelurungon lisäksi saatekirjeen haastateltaville. Tavoitteena oli haastatella 8-10

vapautta valmistelevaa virkamiestä. Sain haastateltua yhdeksää. Haastattelut toteutin yksilöhaastatteluina, ja menetelmänä käytin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Haastattelut kestivät 30-50 minuuttia, kaksi haastatteluista kestivät noin 20 minuuttia, koska haastateltava vastasi tiivistä ja lyhyesti annettuihin kysymyksiin. Käytin litteroidessani aineistoa Calibri-fonttia koossa 11 ja riviväliä 1, aineistoa kertyi keskimäärin 8 sivua per haastateltava.

5.3 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisella tutkimusmenetelmällä, koska opinnäytetyön tarkoituksena oli aiheen laaja ymmärtäminen. Laadullinen tutkimus auttaa käsittämään tutkimuskohdetta ja käsittelemään sen käyttäytymisen sekä päätösten syitä. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole löytää totuutta tutkimuskohteena olevasta ilmiöstä vaan jäsentää todellista tilannetta aiempaa hallittavampaan muotoon. Tavoitteena on tulkintojen kautta tuoda esille esimerkiksi ihmisen toiminnasta motiiveja ja tarkoitusperiä, jotka ovat suoran havainnon tavoittamattomissa. Laadullisen tutkimuksen perustana on ihminen, hänen elämänpiirinsä sekä niihin liittyvät sisällöt. Laadullisessa tutkimuksessa ollaan tekemisissä kertomuksien, tarinoiden ja merkityksien kanssa, joten ei ole mahdollista saada tilastollisesti yleistettävää tietoa, kuten määrällisessä tutkimuksessa. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan käyttää monta erilaista aineistokeruumenetelmää esimerkiksi haastattelua, havainnointia tai videointia. (Heikkilä 2014, 15; Vilka 2015, 76-77; Juvakka & Kylmä 2007, 16.) Valitsin laadullisen tutkimusmenetelmän koska tavoitteenani oli ymmärtää tutkimuskohdetta. Koin, että määrällisellä tutkimuksella en olisi saanut vastauksia tutkimuskysymyksiin sillä paljon olennaista tietoa olisi jäänyt pois.

Haastattelu on yksi tiedonkeruumuodoista ja on muodoista käytetyin. Päädyin opinnäytetyössäni käyttämään haastattelua, koska koin, että sen kautta saan parhaiten kerättyä työhöni tarvittavaa tietoa. Haastattelu sopii joustavuutensa ansiosta useaan erilaiseen tutkimustarkoitukseen ja sen avulla saadaan syvennettyä tietoja. Opinnäytetyössäni haastattelun joustavuudesta oli suuri hyöty, sillä vallitsevan Covid-19 tilanteen vuoksi haastatteluja jouduttiin järjestämään etäyhteyksin. Haastattelu voidaan tehdä useasta lähtökohdasta käsin ja toteuttaa usealla eri muodolla. Haastattelu perustuu kielelliseen vuorovaikutukseen, tietoa aiheesta hankitaan haastattelutilanteessa sekä ei-kielelliset johtolangat voivat auttaa vastausten tulkitsemisessa. Haastattelun etuna voidaan nähdä myös se, että tutkimukseen pystytään valitsemaan henkilöt, joilla on tutkittavasta ilmiöstä kokemusta tai tietoa. Opinnäytetyöhöni valittiin vapautta valmistelevia virkamiehiä, koska heillä oli laajin tietotaso opinnäytetyöni aiheesta, jokainen vankila valitsi itse haastatteluun sopivat haastateltavat. Tutkittavan tulee saada kaikki tarvitsemansa tieto, jotta hän voi tehdä päätöksensä tutkimukseen osallistumisesta. Haastattelu perustuu vapaaehtoisuuteen, eikä tutkija voi käyttää hyväkseen asemaansa, koulutustaan tai tutkimuksen taustavoimia, jotta saisi

tutkittavat osallistumaan tutkimukseen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 34-35; Sarajärvi & Tuomi 2018, 64; Heikkilä 2014, 64.)

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumuoto. Puolistrukturoidun teemahaastattelusta tekee se, että haastattelun teema-alueet ovat kaikille haastateltaville samat. Teemahaastattelussa tutkimusongelmasta valitaan etukäteen keskeiset aiheet ja teemat, joiden avulla pyritään saamaan haastattelussa vastaus tutkimusongelmaan. Sillä ei ole väliä missä järjestyksessä teemat käsitellään. Tavoitteena on, että vastaaja antaa oman näkemyksensä teemoista sekä että ne käsitellään vastaajalle hyväksi todetussa järjestyksessä. (Hirsjärvi & Hurme, 48; Vilka 2015, 79.)

Päädyin käyttämään opinnäytetyössäni yksilöhaastatteluita, koska uskoin saavani näin parempaa keskustelua vapauttamissuunnitelman teosta, ongelmista teon suhteen ja vapautta valmistelevien virkamiesten näkemyksiä vapautuvien vankien asunnottomuuden syistä. Lisäksi haastatteluissa ihmiset pääsevät kertomaan ajatuksensa ääneen ja heistä tuntuu, että heitä todella kuunnellaan. Lisäksi, jos olisin valinnut ryhmähaastattelut, se olisi saattanut vaikeuttaa haastateltavien rehellisten näkemysten kertomista. Koen ihmisten kertomusten olevan ainutlaatuisia, ja tämän vuoksi koen, että kyselylomakkeella en saisi esille yksittäisen ihmisen tärkeää kokemusta tutkimastani aiheesta. Lisäksi haastattelussa on mahdollisuus kysyä tarkentavia kysymyksiä ja perusteluja vastauksille ja haastattelussa vastauksia voidaan syventää, selventää ja perustella, toisin kuin lomakekyselyissä.

5.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Yksilöhaastatteluissa kerätty tutkimusaineisto tulee muuttaa luettavaan muotoon, jotta sitä on helpompaa tutkia. Omassa opinnäytetyössäni tämä tarkoitti sitä, että muutin haastatteluiden nauhoitukset tekstimuotoon. Kun haastatteluaineisto muutetaan tekstimuodoksi, sitä kutsutaan litteroinniksi, joka lisää myös tutkijan vuoropuhelua tutkimusaineiston kanssa. Litterointia tehdessä tulee huomioida, ettei haastateltavien puhetta saa muuttaa tai muokata. Litterointi helpottaa tutkimusaineiston analysointia. (Vilka 2015, 88-89.)

Sisällönanalyysi on analyysimenetelmä, jonka avulla pystytään analysoimaan aineistoa järjestelmällisesti ja puolueettomasti. Menetelmän avulla on tarkoitus saada tutkittavasta ilmiöstä käsitys tiiviissä ja yleisessä muodossa. Kuitenkin sisällönanalyysin avulla saadaan aineisto vain järjestetyksi johtopäätösten tekemistä varten. Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jossa etsitään tekstin merkityksiä. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on kolmevaiheinen prosessi, joka sisältää aineiston redusoinnin eli pelkistämisen, aineiston klusteroinnin eli ryhmittelyn ja abstrahoinnin eli teoreettisten käsitteiden luomisen. Ennen kuin aloitetaan aineiston sisällönanalyysi, tulee määrittellä analyysiyksikkö ja se voi olla yksittäinen sana, lause, lausuma tai ajatuskokonaisuus. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 87-91.)

Aineiston pelkistämässä analysoitava aineisto on auki kirjoitettu tai muulla tavoin kuvattu aineisto. Pelkistäminen on sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe, jossa aineistosta poistetaan tutkimukselle epäolennainen pois. Pelkistämistä voidaan toteuttaa tiivistämällä dataa tai pilkkomalla se osiin. Pelkistämistä voi tehdä esimerkiksi merkitsemällä samanvärisillä kynillä samaa tarkoittavat ilmaukset ja merkitsemällä erivärisillä kynillä erilaiset ilmaukset. Tämän avulla etsitään aineistosta alkuperäisilmaukset ja niitä kuvaavat pelkistetyt ilmaukset. Pelkistämässä tulee huomioida, että yhdestä lausumasta voi löytyä useita pelkistystyyppejä. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 91-92.)

Pelkistämisen jälkeen tulee aineiston ryhmittely, jossa aineistosta alkuperäisilmaukset käydään tarkasti läpi ja aletaan etsiä samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään eri luokiksi, näistä muodostuu alaluokat. Alaluokat nimetään kuvaavalla käsitteellä. Luokittelun avulla aineisto tiivistyy. Ryhmittelyn avulla luodaan pohja tutkimuksen perusrakenteelle. Ryhmittelyn jälkeen aineisto käsitteellistetään eli erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja muodostetaan teoreettisia käsitteitä valikoidun tiedon perusteella. Käsitteellistäminen aloitetaan alkuperäisen aineiston kielellisistä ilmauksista käsitteisiin ja siitä johtopäätöksiin. Käsitteellistämistä jatketaan yhdistelemällä luokituksia niin kauan kuin se on sisällön kannalta mahdollista. Analyysin aikana tulee tarkkailla, että aineistossa säilyy polku alkuperäisdataan. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 92-93.)

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä on tarkoitus yhdistellä käsitteitä ja saada tämän avulla vastaus tutkimustehtävään. Sisällönanalyysin keskiössä on tulkinta ja päättely, jonka avulla edetään kokemusperäisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Tarkoituksena on verrata teoriaa ja johtopäätöksiä alkuperäisaineistoon uuden teorian muodostamiseksi. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 94.) Valitsin aineistolähtöisen sisällönanalyysin, koska koin sen sopivan hyvin opinnäytetyöhöni, sillä opinnäytetyöni käsitteli kokemuksia ja subjektiivisia merkityksiä. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on mielestäni tähän sopiva analyysimetodi.

Jokaiselta haastateltavalta kysyin luvan haastattelun nauhoitukseen. Yhdeksästä haastateltavasta yksi kieltäytyi haastattelun nauhoittamisesta, jonka vuoksi kyseisen haastattelun litteroin suoraan haastattelun yhteydessä. Haastatteluiden jälkeen litteroin jokaisen haastattelun eli äänitallenteen muuttamalla tekstiksi. Kokosin haastattelut yhteen tiedostoon, mutta erottelin haastateltavat kirjaimella satunnaisessa järjestyksessä A, B, C, D, E, F, G, H tai I kirjaimella. Pyrin litteroimaan sanatarkasti, mutta jätin äännähälyt kuten nauramisen ja huokailun kirjaamatta ylös. Litteroituun tekstin merkitsin itseni P kirjaimella. Erottelin omat ja haastateltavien vastaukset selkeästi toisistaan, jotta erotan omat kommenttini haastateltavien kommentteista. Haastattelumateriaalia kertyi yhteensä 73-sivua käytettäessä Calibri-fonttia koossa 11 ja riviväliä 1.

Litteroituani haastatteluisällön, aloitin analyysin käymällä läpi huolellisesti materiaalia. Materiaalin läpikäyntiä hankaloitti se, ettei minulla ollut työparia, jonka kanssa olisin voinut keskustella huomioistani. Selkeyttääkseni laajaa aineistoa pelkistin sitä ja poistin opinnäytetyön kannalta epäolennaiset kohdat. Poistin lisäksi yksityisyyden kannalta ongelmallisia tietoja, esimerkiksi maininnat paikoista ja nimistä.

Selkeytin aineistoa lisäksi niin, että jaoin aineiston haastattelurungon teemojen mukaisesti ja laitoin teemojen alla olevien kysymysten alle kaikki saadut vastaukset, jotka liittyivät esitettyyn kysymykseen. Tämän jälkeen merkitsin eri ilmaisut eri värisillä tusseilla, esimerkiksi negatiiviset vastaukset punaisella ja vihreällä positiivisemmat ja samaa tarkoittavat ilmaisut merkitsin keltaisella värillä. Tämän avulla pystyin löytämään yhtenevyyksiä vastauksista ja luomaan mielikuvia aineistosta. Lopuksi yhdistelin kysymysten alle vastaukset, jotka olivat samankaltaisia, lisäämällä vastauksen perään haastateltavan kirjaimen. Jaoin aineiston ylä- ja alaluokkiin teemahaastattelurungon mukaisesti. Haastattelut etenivät hyvin johdonmukaisesti teemahaastattelurunkoa noudattaen, joten analysointi oli mutkatonta ja oli helppo koota aineisto pienempiin tekstiosuuksiin.

5.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyö toteutettiin nojautumalla tieteen etiikkaan. Kuula (2011, 22) on todennut Hallamaahan (2002) viitaten, että tieteen harjoittamisen ihanteita ovat rehellisyys, avoimuus ja kriittisyys. Hyviä tieteellisiä käytäntöjä ovat yllä mainittujen lisäksi yleinen huolellisuus, tarkkuus tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä muiden tutkijoiden kunnioittaminen (Kuula 2011, 26).

Tutkimuksessa tulee kunnioittaa ihmisarvoa ja ihmisen itsemääräämisoikeutta, joka näkyy esimerkiksi tutkimuksen osallistumisen vapaaehtoisuutena. Tutkittavalla on oikeus perua osallistumisensa myös jälkikäteen, jolloin häntä koskevat tiedot on poistettava. Tutkijalla on oikeus myös keskeyttää tutkittavan osallistuminen tutkimukseen, mikäli tilanne näin vaatii. Tästä muodostuu tutkimuseettinen velvollisuus, jos tutkimukseen osallistumisesta koituu kohtuutonta haittaa tutkittavalle. (Kuula 2011, 17 & 62.)

Opinnäytetyössäni kunnioitan vapaaehtoisuutta sillä, että jokainen haastateltavalla henkilöllä oli oikeus päättää, haluaako hän osallistua tutkimukseen vaiko ei. Varmistin myös, että jokainen haastateltava sai riittävästi tietoa tutkimuksesta, jotta hän pystyi tekemään päätöksen tutkimukseen osallistumisesta. Varauduin myös siihen, että ennen haastatteluita oli aikaa selvittää haastateltaville mahdollisesti nousseita kysymyksiä. Ennen haastattelun aloittamista pyysin haastateltavalta kirjallisen suostumuksen haastatteluun. Lomakkeessa kerrottiin opinnäytetyön perustiedot, tekijän tiedot, mitä varten aineisto kerätään, miten se säilytetään ja, kerroin että haastateltavalla on oikeus keskeyttää haastattelu missä vaiheessa tahansa.

Luottamuksellisuudella tarkoitetaan niitä sopimuksia ja lupauksia, joita on tehty haastateltavien kanssa aineistonkäyttöön liittyen. Haastateltavien täytyy voida luottaa tutkijan antamaan lupaukseen aineiston käytöstä ja käyttötarkoituksesta. Tärkein ehto luottamuksellisuudelle on, että aineistoa käytetään vain sovitulla tavalla. Aineisto on hyvä anonymisoida, jolloin ei pystytä tunnistamaan haastateltua. Luottamuksellisuuden piiriin kuuluu myös vaitiolovelvollisuuden noudattaminen eli haastatelluista ei saa kertoa ulkopuolisille paljastavaa tietoa. Saatua tietoa käytetään vain tutkimustarkoitukseen. (Kuula 2011, 63-65.) Tutkimusta varten kerättyä materiaalia käytin vain opinnäytetyötä varten ja keräämäni tiedon hävitän opinnäytetyöni valmistuttua. Opinnäytetyöni aikana kiinnitin erityistä huomiota haastatteluaineistojen säilyttämisessä. Pidin huolen, etteivät ulkopuoliset nähneet materiaaleja ja siitä, että haastateltujen henkilöllisyys pysyi salassa. Anonymisoin haastateltavat, jolloin haastateltavia ei pystytä tunnistamaan opinnäytetyöstä. Otin huomioon myös kirjoitustyyliin ja pyrin välttämään negatiivista ja arvostelevaa kieltä.

6 Tulokset

Tässä luvussa esittelen opinnäytetyöni tuloksia. Tulokset perustuvat vain haastatteluista saatuihin materiaaleihin ja näistä itselleni muodostuneisiin johtopäätöksiin. Käyn ensin läpi haastateltavien taustatiedot, jonka jälkeen etenen haastattelurungon mukaisesti teema kerrallaan. Tuloksissa pyrin vastaamaan neljään tutkimuskysymykseeni, jotka olivat seuraavat:

1. Miten vapautta valmisteleva virkamies ymmärtää asunnottomuuden merkintätavat?
2. Minkälaiset käytännöt ohjaavat asuntotilanteen merkitsemistä vapauttamissuunnitelmaan?
3. Miten asuntotilanteen merkitsemistapa vapauttamissuunnitelmassa vaikuttaa asunnottomuustilastoihin?
4. Minkälaisia haasteita vapauttamissuunnitelman teossa on?

Haastatteluun osallistui vapaaehtoisesti yhdeksän virkamiestä kolmesta eri vankilasta Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelta ja yhdestä vankilasta Länsi-Suomen rikosseuraamusalueelta. Tehtävänimikkeenä kuudella haastateltavista oli erityisohjaaja ja kolmella rikosseuraamusesimies. Työntekijöistä neljä työskenteli suljetussa laitoksessa ja viisi avolaitoksessa. Haastatteluun osallistuvien työkokemus rikosseuraamusalalta vaihteli hyvin paljon. Lyhimmillään rikosseuraamusalalla oli työskennelty noin yhden vuoden ajan ja pisimmillään oli työskennelty 30 vuotta.

6.1 Rikosseuraamustyöntekijöiden näkemyksiä asunnottomuuteen

Haastattelun ensimmäinen teemaosio koski asunnottomuutta. Halusin saada vastauksia, millä tavoin virkamiehet määrittelevät asunnottomuuden, onko vankilassa yhtenäinen määritelmä asunnottomuudelle, miltä asunnottomuuden kehitys näyttää vankilasta käsin sekä millainen vaikutus haastateltavien mielestä asunnottomuudella on vapautuvien vankien rikollisuuteen.

Haastatteluista nousi selkeästi esiin, että jokainen haastateltavista määritteli asunnottomaksi henkilön, joka oli vailla vakituista asuntoa. Haastatteluista ilmeni, että kaikilla oli selvä näkemys siihen mitä asunnottomuus on. Osa haastateltavista halusi kuitenkin haastattelussa vielä tarkentaa määritelmää siitä, mitkä asumismuodot myös luokitellaan asunnottomuudeksi. Viisi haastateltavista lisäsivät, että henkilöt, jotka majailevat kavereidensa luona ovat asunnottomia. Yksi haastateltavista lisäsi, että asunnottomia ovat myös tilapäissuojissa, juna- asemilla, autiotaloissa tai rappukäytävissä asuvat.

”Jos ei oo virallista osoitetta ja on postrestante tai joku epävirallinen majapaikka tai ei ole mitään majapaikkaa, ollaan rappukäytävissä, juna- asemilla, autiotaloissa niin sehän on itsestänselvyys.” (A)

”Vangilla ei ole asuntoa niin määrittelen hänet asunnottomaksi. Tähän lukeutuu myös kavereilla majailevat.” (C)

Haastatteluissa nousi esiin asunnottomuuden määritelmästä keskustellessa myös muita ilmiöön liittyviä asioita. Haastateltava kertoi, että asumistilanne tarkistetaan Digi- & viestintävirastolta ennen vankilaan tuloa ja merkitään tällöin rangaistusajansuunnitelmaan. Vanki haastatellaan hänen saapuessaan vankilaan, ja yhtenä osana haastattelua on vangin asumistilanne. Yhdessä haastattelussa haastateltava nosti esiin, että pitkälle tuomiolle tuomitut vangit tulevat asunnottomana, koska ovat joutuneet irtisanomaan asuntonsa tuomionsa takia.

”Pitkätuomioisilla vangeilla asunto on yleensä ollut ja se on pitänyt irtisanoa. Eli tuomiota suoritetaan asunnottomana ja asunnon hankinta aloitetaan ajoissa verkostoja hyväksi käyttäen. On tullut sellaisia nuoria naisia, jotka ovat asuneet ihan perheensä luona tai saanut jälkihuolto asunnon tai saattaa olla asunto, mutta siellä on häättöjä, luottotietojen menetystä, on irtisanomisista, asunnottomuus leimaa naisia paljon.” (G)

Haastatteluissa kävi ilmi, ettei useammassa vankilassa ole keskusteltu yhtenäisestä linjasta asunnottomuuden määritelmästä ja koetaan tämän mahdollisesti aiheuttavan tulkinnanvaraa. Kolme haastateltavista toi esiin, että he olettavat jokaisen olevan samalla linjalla, koska on olemassa viralliset ohjeet ja käytettävissä vankitietojärjestelmä. Lisäksi määritelmää ”vailla vakinaista asuntoa” pidetään niin selkeänä, ettei siihen jää tulkinnanvaraa. Vain yksi

haastateltavista toi esiin, että tiimeissä on puhuttu asunnottomuuden vaikutuksesta vangin elämään ja sen määritelmästä. Yhdessä haastattelussa haastateltava kertoi, että vankilaan on tullut paljon uutta henkilöstä ja tämän seurauksena ei ole tiedossa, onko määritelmä yhtenäinen, koska asiasta ei ole käyty keskustelua viime aikoina. Lisäksi yksi haastateltavista totesi, ettei määrittelemisen ole hänen mielestään tärkeää arjessa tapahtuvassa työssä.

”Tota mää ajattelen, että jokainen on samoilla linjoilla virallisten ohjeiden ja vtj mukaan eli, kun ei ole asuinpaikkaa niin silloin hän on asunnoton. Mutta ei meil varmaa semmosta niinku selkeetä. On niis varmaa vähän tulkinnanvaraa, tietysti, jos ihmisel on joku tilapäinen paikka, missä ei ole kirjoilla, mutta ilmaisee olevansa tyytyväinen tilanteeseensa. Että täs on vähän jännä, että jotkut on virallisesti asunnottomia, mutta kuitenkin asuminen ei vaadi toimenpiteitä vankilassa heidän itsensä mukaan.” (A)

”Väkeä on tullut uutta ja laitoksissa eri käytäntöjä, me ollaan tosi vähän viime aikoina puhuttu näistä asioista ja miten määritellään ja voi hyvin olla, että on hyvin erilaiset näkemykset siitä.” (D)

Haastatteluissa nousi esiin, ettei vapautuvien vankien asunnottomuudessa näy suurimman osan mielestä positiivista kehitystä. Haastateltavista neljä kokee, että asunnottomuus vapautuvien vankien keskuudessa on pysynyt samana. Kaksi haastateltavista puolestaan kokee tilanteen olevan huonompi kuin ennen. Vain yksi haastateltavista näkee asunnottomuuden yleisesti vähentyneen. Kahdessa haastattelussa haastateltavat tuovat esiin, että asunnottomuuteen kohdistetuista hankkeista on ollut hyötyä, mutta jonot hankkeissa oleviin asuntoihin ovat pitkät. Toinen haastateltavista toi esiin, että asuminen hankkeiden tarjoamissa asunnoissa ei ole välttämättä myöskään haluttua, koska niissä on paljon päihteidenkäyttäjiä, jolloin se ei tue vangin omaa päihteettömyyttä. Covid-19 koetaan pahentaneen tilannetta entisestään.

”Ei näy asunnottomuuden vähentyminen, vapautuva vanki on kaikkein huonoimmassa asemassa yhteiskunnassa.” (D)

”Pyöröovihankkeen kautta moni sai asunnon, ihan kunnon asunnon, vakituisen. Kritsin asumispalveluyksikkö lakkasi olemasta, niin ei ole edes asuntolapaikkoja enää. Sellaisia nopeasti saatavia asuntolapaikkoja ei ole olemassakaan, oli ainut ja muuta ei oo. Kun miettii asunto ensin palveluita, niin niihin on vuosien jono ja harva edes haluaa niihin, vaikka kiinteää asumista. Harva haluaa sinne, koska siellä on aktiivista päihteidenkäyttöä kaikilla, harva haluaa lähteä sen tyyppiseen asumiseen, eikä edes pääsisi. Musta tuntuu, että tilanne on vapautuvien vankien kohdalla päinvastoin heikentynyt.” (D)

Haastateltavat eivät nähneet vapauttamissuunnitelman teon vaikuttavan asunnottomuuteen itsessään vaan, että isoin merkitys on kokonaisvaltaisella vapautumisen valmistelulla, jossa vapauttamissuunnitelma on vain yksi työväline. Vapautumisen valmistelussa asumisen järjestelyt ovat yhtenä tärkeänä osa-alueena työskentelyssä. Viisi haastateltavaa kertoi, että vapauttamissuunnitelman avulla pystytään saamaan prosesseja alulle ja kartoittamaan vankien palveluiden tarvetta sekä sen ohjaavan toimenpiteitä vankilassa. Yksi haastateltava kertoi, että vapautumisen valmistelun aikana tarvitaan paljon verkostoja kotikuntaan, jotta asunto saadaan. Yhdessä haastattelussa haastateltava nosti esiin, että vapauttamissuunnitelman teossa tulisi aktivoitua hyvissä ajoin, jo vuosi ennen, koska jonot palveluihin ovat pitkät. Yksi haastateltava lisäsi, että ilman työntekijän työskentelyä asumisen parissa moni vanki vapautuisi ilman asuntoa. Kaksi haastateltavista toivat esiin, ettei vapauttamissuunnitelmalla ole työn kannalta suurta merkitystä. Lisäksi toinen haastateltavista nosti esiin, että harvoin vapauttamissuunnitelma on täytetty kunnolla vangin siirtyessä toisesta laitoksesta, jonka vuoksi sitä ei pystytä hyödyntämään.

”Ehkä sillä tavalla kun se on tehty ja ihmisen tilanne on kartotettu niin ehkä se ohjaa niitä toimenpiteitä vankilan päässä, joihin pitää kiinnittää ensisijaisesti huomiota ja mitä asioita pitäisi alkaa järjestelemään.” (A)

”Vahvaa koevapautumistyötä ja, jotta koevapautuminen voi toteutua pitää olla asunto, silloin me lähemme tekemään vapauttamistyötä hyvissä ajoin, lähdetään laittamaan asuntohakemuksia vireille tai uusitaan niitä tai otetaan sinne kotikuntaan yhteyttä ja pidetään erilaisia palavereja asunnottomuuteen liittyen. Joillakin jopa korvaushoidon esteenä on ollut asunnottomuus. Vaati paljon verkostoja kotikuntaan.” (G)

”Kyllä mä näen, että tosi moni vapautuisi ilman asuntoa, jos ei olisi työntekijöitä valmistelemissa vapautumisia, että sitä kautta sillä on merkitystä.” (E)

Kaikki haastateltavista kokivat, että asunnottomuus vaikuttaa suuresti vapautuvien vankien elämänlaatuun. Suurin osa haastateltavista koki, että asunnotilanne on keskeinen tasapainoisen elämän kannalta. Neljässä haastattelussa haastateltavat toivat esiin, että asunnottomuus pahentaa rikollista toimintaa ja rikosten jatkamista sekä asunnottomuus lisää päihteidenkäyttöä. Kaksi haastateltavista kokivat asunnottomuuden aiheuttavan luovuttajan mentaliteettia ja katkeruutta yhteiskuntaa kohtaan.

”On tosi vaikeaa saada tasapainoista elämäntilannetta rakennettua, että kyl se suuresti vaikuttaa. Vaikuttaa suuresti rikosten jatkamiseenkin.” (A)

”Moni kuvaa, että päihteidenkäyttö on runsaampaa, ei oo mitään syytä tai kiintopistettä, jotta olisi selvinpäin tai yrittäisi.” (B)

”Monet vangit kokee, ettei heitä auteta tai saa apua, kun he vapautuu asunnottomana, vaikka oltais tehty vuosi hikipäissä duunia, mutta kun sitä ei sit tulekkaan. Se vaan luo sitä katkeruutta ja katkeruus luo, sitä rikoksen uusimisriskiä.” (D)

6.2 Asunnottomuuden ja epävarmojen asumistilanteiden tarkastelu sekä niihin liittyvät merkinnät

Haastattelun toinen teemaosio koski asuntotilanteen merkintätapoja. Haastateltavilta kysyttiin muun muassa, että tekevätkö he itsenäisesti merkinnät koskien asuntotilannetta ja onko heillä käytössä moniammatillista työryhmää. Heiltä kysyttiin, onko vapauttamissuunnitelmassa heidän mielestään riittävästi vapaata tekstikenttää tilaa, johon voidaan täydentää lisätietoja asuntotilanteesta. Lisäksi haastateltavilta kysyttiin, minkä takia vangeilta puuttuu toisinaan tieto asuntotilanteesta ja mikä tähän puutteeseen mahdollisesti vaikuttaa. Sekä millaisen perehdytyksen virkamies on saanut asuntotilanteen merkitsemisestä. Lopuksi kysyttiin, onko virkamies päässyt testaamaan uutta Roti-asiakastietojärjestelmää.

Jokainen haastateltavista kertoi tekevänsä itsenäisesti asuntotilanteen merkinnät järjestelmään. Virkamiehille on jaettu omat vangit, joiden kanssa he työskentelevät. Yksi haastateltavista nosti esiin, että ajankäytönkin vuoksi on järkevintä tehdä yksin, sillä vankivirta on valtava. Haastateltava kertoi, että alkukartoitus tehdään vangin saapuessa ja lyhyt tuomioisen vapauttamissuunnitelman teko aloitetaan mahdollisimman pian.

”Vapauttamissuunnitelman teko aloitetaan oikeesti samantien melkein heti, kun ekan kerran tavataan niin tehdään alkukartoitus ja aloitetaan vapauttamissuunnitelman tekeminen ja tehdään samalla jonkinmoinen priorisointi, että mitkä on tärkeimmät asiat, mitkä pitää tsekata ja jollain tavalla saada järjesteltyä ja mikä on realistista suhteessa siihen vapautumisajankohtaan.” (A)

Moniammatillisen yhteistyön tekemisessä oli paljon vaihtelua haastateltavien välillä. Kaksi haastateltavista toi esiin, että pyydettyä saa moniammatillista apua. Kolme haastateltavista taas toivat esiin, että kerran viikossa kokoontuvat moniammatillisesti. Lisäksi kaksi haastateltavista toivat esiin, että yhteistyötä tehdään moniammatillisesti, muttei se kohdistu suoraan asumisen merkintöihin. Yksi haastateltavista lisäsi, että hänen mielestään moniammatillista työtettä ei ehditä tai osata hyödyntää niin paljon kuin olisi mahdollista.

”Itse tehdään jokainen työntekijä niiden omien vankien kohdalla sitä. Me kokoonnutaan moniammatillisesti kerran viikossa ja siellä me käydään vankien asioita läpi yhdessä.” (C)

”Moniammatillinen ryhmä on ongelmallisissa tilanteissa, että pyydettyessä. Pakko sanoa, että meidän työyhteisössämme hyvin pitkälti tai siis KKS (kuntoutus, koulutus sektori) puolella, sosiaalityön puolella on eri taustaisia ihmisiä, mutta ei ihan hirveästi ehditä hyödyntää, vankivirta on valtava tai osata hyödyntää sellaista moniammatillista työtettä.” (A)

Tämänhetkisessä vapauttamissuunnitelmassa on oma välilehti asumisasioille, jossa on vapaata tekstikenttää ja mahdollisuus raxittaa sopiva vaihtoehto vangin asumistilanteesta. Vaihtoehdot ovat vakituinen asunto, ei asuntoa, kuntoutusyksikkö tai puuttuva tieto. Neljässä haastattelussa haastateltavat kokivat, että vapaata tilaa kirjoittamiseen on riittävästi. Kuitenkin yksi haastateltavista toi esiin, että hänen mielestään raxiruutuun kenttä vähentää tekstikentän hyödyntämistä. Yhdessä haastattelussa haastateltava kertoi puolestaan, ettei hän hyödynnä tekstikenttää, koska asumisasioita tulee selvennettyä muualle tarkasti. Yksi haastateltavista puolestaan kertoi, ettei työntekijöillä ole riittävästi resursseja päivittää vapauttamissuunnitelmaa uudestaan vangin vapautuessa, koska se on jo päivitetty kertaalleen vangin mennessä koevapauteen. Tämän vuoksi haastateltava koki vapauttamissuunnitelman olevan turha.

”On tarpeeksi teksikenttätilaa, mutta on, eri asia käytetäänkö sitä, ja minkä verran sitä tulee käytettyä. Eli kun meillä kuitenkin on vapauttamissuunnitelmassa rastiruutuun valikko niin mitä itse oon tehnyt ja mitä katsonut mitä muut on tehnyt, niin aika vähän sitä hyödynnetään mihin voi vapaasti kirjoittaa.” (E)

”Ei pystytä tekemään, että joku aina katsoisi vapauttamissuunnitelman vangin vapautumisen ajankohtana ja päivittäis sen, niin ne saattaa jäädä päivittämättä, ja, että jää vanhaa tietoa, kun ei ole yhtä henkilöä, joka ne tekisi kuntoon. Ne täytyy tehdä ennen koevapauteen lähtöä, jotta ne ei jää tekemättä. Koen vähän turhaksi.” (I)

Haastateltavat luettelivat monia eri syitä sille, miksi mahdollisesti vapauttamissuunnitelmasta jää puuttumaan tieto asuntotilanteesta. Viisi haastateltavista toivat esiin inhimillisen erehdyksen mahdollisuuden, eli työntekijä ei muista tai ei ymmärrä, että kyseinen kohta pitää täyttää tai työntekijä ei näe täyttämällä olevan merkitystä. Kolme haastateltavista lisäsivät myös inhimilliseen erehdyksen ja, että mahdollinen syy täyttämättä jättämiselle voi olla epäselvyys siitä, kenen tehtävä vapauttamissuunnitelman täyttäminen on. Kolmessa haastattelussa haastateltavat toivat esiin, ettei vapauttamisen valmistelua aloiteta esimerkiksi karkotuksen takia, jolloin tarvittavia merkintöjä ei täytetä.

Lisäksi mahdollisiksi syiksi lueteltiin; vankia ei syystä tai toisesta ehditä tapaamaan, jolloin merkinnätkin jäävät tekemättä. Resurssipula eli yksinkertaisesti ei ole aikaa täyttämälle.

Vanki saattaa kieltäytyä puhumasta asumistilanteestaan, jolloin ei tiedetä mitä merkitä. Vangista ei saada tolkkua, turvakielto estää asumistilanteen merkinnän, vanki vaihtaa laitosta viime tipassa, monta eri järjestelmää jonne tieto täytetään. Asiat ovat kunnossa, jonka vuoksi ei huomata täyttää (lyhyt tuomioisella) ja monella vangilla asumistilanne on epäselvä viimeisiin päiviin asti.

”Jos henkilö täysin kieltäytyy puhumasta siitä asiasta tai siitä ei sais mitään tolkkua eikä ois mitään osoitetta vtj:ssä tiedossa. Jos vankia ei syystä tai toisesta tavata tai inhimillinen erehdys, tai ettei muista, että pitäis täyttää tai ymmärrä, että tilastoituu.” (A)

”Etenkin lyhytaikaisilla vangeilla, jos ei ole syystä tai toisesta ehtinyt tavata, jos on resurssipulaa erityisohjaajien puolelta, mutta kyl ne on aika perusasioita, mitä täytetään asuminen ja etenkin taloudellinen puoli. Siitä mun mielestä lähtee vapauttamissuunnitelman tekeminen, että lähdetään suuntamaan ajatusta rangaistuksesta eteenpäin.” (B)

”Jos on karkotettava vanki, ei täytetä vapauttamissuunnitelmaa muuten kuin kirjoitetaan, että karkotetaan. Siihenkin olen törmännyt, että esimerkiksi vangin kanssa työskentelee eri ihmiset ja sitten vapauttamissuunnitelman tekeekin sitten aivan joku muu, joka ei ole ollut vangin kanssa ollenkaan ja siinä voi olla riski, että ne ei ole ajantasaisia.” (D)

Asuntotilanteen merkintätapojen perehdytyksessä on vaihtelua eri virkamiesten välillä. Viisi haastateltavista kertoi, että heitä on ohjeistettu ja kaksi näistä koki, että perehdytys on vaihteleva, vaikka heidän kohdallaan se olikin hyvä. Kolme haastateltavaa kertoi, ettei heitä ole perehdytetty. Kuitenkin yksi kyseisistä haastateltavista koki, että oli harjoittelun kautta saanut riittävän osaamiseen, joten hän on pärjännyt työssään ilman perehdytystä. Yksi haastateltavista lisäsi, että koki käytäntöjen olevan epäselkeitä.

”Olen huomannut, että kun olen ollut eri laitoksissa tai muutamassa eri laitoksessa niin huomannut, että toimintatavoissa on suuriakin eroja. Että jossain laitoksessa oli, että heti kun vanki tulee, niin se vapauttamissuunnitelma on täytetty ja ruksittu, että se on valmis, kun mä en näe siinä käytännössä mitään järkeä.” (C)

”Ei olla käyty läpi asuntotilanteen merkitsemisrasteja ja milloin merkitään vakituinen asunto yms. Mietin myös, kun oon hypännyt välillä siviilin puolelle ja takas vankilaan, ei olla ikinä käyty läpi. Kun olen esimerkiksi kysynyt, miten päihdekuntoutuksen tarve merkitään, niin en ole saanut vastausta siihen, kun

olen miettinyt. Just sitä, että tulkitaan niin eri tavalla niitä. Koen tärkeäksi, että merkinnät olisi yhtenevät.” (E)

Yksikään haastateltavista ei ollut päässyt haastatteluhetkellä testaamaan uutta Roti-asiakastietojärjestelmä. Yksi haastateltavista oli nähnyt alkuhaastattelulomakkeen ja piti sitä parempana kuin nykyistä. Kaksi haastateltavista suhtautui epäilevästi uuteen järjestelmään, eivätkä usko sen tuovan muutosta parempaan.

6.3 Rikosseuraamustyöntekijöiden näkemyksiä vapauttamissuunnitelmaan

Haastattelun kolmas teemaosio koski vapauttamissuunnitelmaa. Haastateltavilta kysyttiin, millainen merkitys heidän mielestään vapauttamissuunnitelman tekemiselle on vangin yhteiskuntaan paluun kannalta, mitkä tekijät vaikeuttavat vapauttamissuunnitelman tekoa, millaista tukea on saatavilla sen täyttämiseen ja tarkastaako esimies vapauttamissuunnitelmia.

Haastatteluista kävi ilmi, että suurin osa haastateltavista eivät kokeneet vapauttamissuunnitelmalla olevan merkitystä vangin yhteiskuntaan paluun kannalta. Viisi haastateltavista eivät koe, että vapauttamissuunnitelmalla olisi merkitystä ja kokevat, että vapautumisen valmistelu puolestaan on merkityksellinen. Vapauttamissuunnitelman tarkoituksena nähtiin olevan lähinnä tilastollinen näkökulma. Kolme haastateltavista koki, että vapauttamissuunnitelman teolla on merkitystä. Yksi heistä koki sillä olevan silloin merkitystä, kun vapauttamissuunnitelma tehdään yhdessä vangin kanssa, jolloin vapauttamissuunnitelmasta tulee henkilökohtainen ja sen vaikutus on suurempi vangin vapautumishetkellä. Yhdessä haastattelussa kävi ilmi, että haastateltava käyttää vapauttamissuunnitelmaa tsekkauslistana varmistaakseen, että kaikki tarvittava on tehty.

Lisäksi yksi haastateltavista toi esille, että vapauttamissuunnitelmien perään ei kysellä ja hän on skeptinen sen suhteen, lukeeko niitä edes kukaan. Haastateltava lisäsi, että rangaistusajan suunnitelma pyydetään, muttei vapauttamissuunnitelmaa, jonka vuoksi hän ei tiedä sen käyttöarvoa vapautumisen jälkeen.

” Ei merkitystä, muuten kuin tilastollisessa näkökulmassa.” (H)

”Koen ehdottomasti, erityisesti kun tehty yhteistyössä vangin kanssa. Että mitä henkilökohtaisempi on ja mitä enemmän vanki on itse sitä ollut tekemässä niin sitä tärkeempi.” (B)

”Hyvin vähän, sanotaan näin, että ikinä näiden perään ei kysytä, mää oon tosiaan aika skeptinen, että lukeeko niitä koskaan kukaan. Todellisuudessa en tiedä kuinka tai mikä sen käyttöarvo on sen vankeuden jälkeen. Koska sitä ei kukaan risen ulkopuolelta saa järjestelmästä ulos. Mutta pelkään, että sitä hyvin vähän hyödynnetään enää siviilin puolella. Uskon, että menee hukkaan. (A)

Haastatteluissa ilmeni, että vapauttamissuunnitelman tekoa vaikeuttavat monet asiat. Neljä haastateltavista nosti esiin syyksi sen, ettei vanki ole halukas tekemään yhteistyötä. Kaksi haastateltavista toivat esiin lyhyen tuomion ja toiset kaksi haastateltavista vangin karkotuksen ja käännätyksen. Lisäksi kahdessa haastattelussa haastateltavat nostivat esiin tekoa vaikeuttavana asiana sen, että vapauttamissuunnitelma tehdään koevapauden yhteydessä, jolloin vapauttamissuunnitelma tehdään puoli vuotta ennen vapautumista. He nostivat esiin, että puolen vuoden aikana voi tapahtua mitä vain asumisen rintamalla, jolloin on vaikea arvioida mitä tulisi merkitä vapauttamissuunnitelmaan. Lisäksi nostettiin syiksi kiire sekä päihde- ja mielenterveysongelmat. Yksi haastateltavista kuitenkin koki, ettei tuomion pituudella ole vaikutusta asiaan.

”Tosi lyhyt tuomio, sen tekemiseksi minimaalinen aika käytössä esim. 5 päivää”
(A)

”Tuomion pituus ei vaikuta, pystyy silti vaikuttamaan ja löytämään yhteinen sävel ja saa motivoitua ja luomaan luottamussuhteen.” (B)

”Karkotus ja käännätyksasiat, jos on karkotuspäätös, ei välttämättä oo oikeutettu saada suomalaisia tukia. Ei saa asuntoa, ei saa työlupaa. Vangin sitoutumattomuus on aika merkittävä vaikeuttaja, jos ei ota mitään tarjottua vastaan, niin onhan se aika haastavaa.” (F)

Vapauttamissuunnitelman täyttämiseen on saatavilla erilaista tukea. Eniten tukea koettiin saavan tiimeistä ja kollegoilta niin omasta kuin toisestakin vankilasta, näiden jälkeen lähimmältä esimieheltä. Lisäksi mainittiin moniammatillinen työryhmä sekä keskushallinto, mikäli tiedettäisiin, kuka keskushallinnossa vastaa vapauttamissuunnitelmasta ja asumiseen liittyvistä asioista.

Kun puhuttiin vapauttamissuunnitelmien tarkistamisista, haastatteluissa nousi esiin, ettei ole varmuutta tarkastaako esimies vapauttamissuunnitelmia. Kolme haastateltavista totesivat, etteivät tiedä, mutta eivät usko, että joku tarkastaisi vapauttamissuunnitelmaa. Yksi haastateltavista totesi, että tarkistaminen on omalla vastuulla. Kaksi haastateltavista toivat esiin, että on nimetty esimies, joka tarkistaa vapauttamissuunnitelman. Kaksi muuta haastateltavaa kertoivat, että apulaisjohtaja muistuttaa vapauttamissuunnitelman teosta.

”Meillä on yksi esimies, joka vastaa näistä rangaistusajansuunnitelmista ja säännöllisesti tarkastaa, että onko rangaistusajansuunnitelmia päivitetty ja vapauttamissuunnitelmat tehty. Ja hän laittaa viestiä, jos on tarvetta sille tehdä jotain, niin ne säilyy sillä lailla, kun on valvonta siinä.” (C)

”En tiedä. Ehkä ei. Ei ole ainakaan sanonut mitään. Lähinnä, kun tulee tilastot monelta on puuttunut niin silloin, että mistä johtunut ja miksi ollut näin. En usko, että ehtii käydä.” (D)

6.4 Rikosseuraamustyöntekijöiden kehitysideoita

Haastattelun neljäs teemaosio koski vapauttamissuunnitelman kehittämistä. Haastateltavilta kysyttiin mikä heidän mielestään vapauttamissuunnitelman asuntotilanteen merkintä tavoissa on hyvää ja toimivaa sekä miten he kehittäisivät vapauttamissuunnitelman merkintätapoja asuntotilanteesta.

Vapauttamissuunnitelmassa haastateltavat näkivät hyvänä ja toimivana sen yksinkertaisuuden ja mahdollisuuden vapaaseen sanaan. Neljä haastateltavista nosti esiin kirjaamisen vapaalla sanalla. Kolme haastateltavista toivat esiin hyvänä asiana vapauttamissuunnitelman yksinkertaisuuden, jonka ansiosta se on nopea täyttää. Yksi haastateltavista lisäksi piti hyvänä, että kirjausten päivämäärät näkyvät, jonka ansiosta pystytään seuraamaan, mikä on viimeisin tieto. Lisäksi väliotsikkoja pidettiin hyvänä, näiden ansiosta on mahdollista pohtia laaja-alaisesti vangin palveluiden tarvetta. Yksi haastateltavista kertoi, ettei muuttaisi mitään vapauttamissuunnitelmassa.

” Hyvää, että pystyy kirjaamaan tavallaan vapaalla sanalla sitä, että mikä tilanne on ja, että miten se on edennyt ja sä näät kirjausten päivämäärät, kun asiat etenee tai jotain selviää. Sä pystyt seuraamaan, että mikä on se viimeisin tieto.” (A)

” Että laittaa miettimään laaja-alaisesti vangin elämää, eikä vain suppeasti. Hyvä, että on väliotsikot. Menee käsikädessä ransunkin kanssa.” (F)

Vapauttamissuunnitelman kehittämisessä nousi selkeästi esille monivalintojen puutteellisuus sekä vapauttamissuunnitelman teon kohdistaminen vangille eikä tilastointia varten. Viiden haastateltavan mielestä lisäyksiä tarvitaan monivalintoihin, esimerkiksi lisättäisiin valinnat tuttavien luona, asumisyksikkö/asumispalvelut ja tilapäinen asunto. Kolme haastateltavista piti ongelmallisena sitä, että tilastointi tuntuu menevän vangin edelle. Yksi kuitenkin näki hyödyn myös tilastollisessa näkökulmassa. Kahdessa haastattelussa haastateltavat toivoivat, että vapauttamissuunnitelmassa olisi kohta, jonka avulla merkitään, että prosessi on saatettu alulle. Lisäksi kahdessa haastattelussa haastateltavat toivoivat lisää vapaata tilaa kirjoittamista varten. Vapauttamissuunnitelman toivottiin pysyvän asiakastietojärjestelmän muutoksen myötä yksinkertaisena, jotta se yhä voidaan tarvittaessa tulostaa vangille. Lisäksi uudistukseksi tulevaan asiakastietojärjestelmään kaksi haastateltavista toivoivat, että samoja tietoja ei tarvitsisi täyttää montaa kertaa eri paikkoihin vaan, että osa tiedosta yhdistyisivät täytetyistä tiedoista.

”Pientä muutosta toivoisin, että siinä olisi täppi, että prosessi on saatettu aluilleen, että on esimerkiksi aloitettu asunnottomien palveluiden asiakkuus, Tilastoinnin puolesta ois ihan tärkeitä, vaikka vapautuisi vanki käytännössä asunnottomana yhä niin sillä on prosessit liikkeellä, niin se on tärkeitä. (B)

”Lähdetty rakentamaan väärinpäin, että ajateltu jotain tilastoa, että olisi parempi, että oltaisiin lähdetty rakentamaan niin, että siihen voi kirjoittaa asumistilanteen. Koska se voi olla monitahoinen, koska voi olla joku suunnitelma, että on eka pari viikkoa jossain ja sitten saa asunnon jossain. Mutta siihen ei toi tilastointi taivu.” (E)

”Olisi hyvä, jos yhdistyisi suoraan jo täytetyistä tiedoista, koska asumista käsitellään tarkkaan jo muualla. Ymmärrän tilastollisen näkökulman, koska halutaan nähdä vaikuttavuus.” (H)

6.5 Yhteenveto tuloksista

Kaikilla haastatteluun osallistuneilla oli selkeä ja yhtenevä näkemys siitä, miten asunnottomuus määritellään ja kaikki määrittelivät asunnottomaksi vailla vakinaista asuntoa olevan henkilön. Pitkälle tuomille tuomittu on asunnoton, koska on joutunut irtisanomaan asuntonsa ennen tuomiota. Tuloksissa käy ilmi, ettei useammassa vankilassa ole käyty keskustelua asunnottomuuden määritelmästä ja koetaan sen aiheuttavan tulkinnanvaraa. Haastateltavat tunnistavat asunnottomuuden vaikuttavan suuresti vapautuvien vankien elämänlaatuun ja asunnotilanteen keskeiseksi osaksi tasapainoista elämää. Tuloksissa käy ilmi, että virkamiehet ovat havainneet asunnottomuuden pahentavan vapautuvien vankien rikollista toimintaa ja niiden jatkamista, lisäävän päihteidenkäyttöä, aiheuttavan luovuttajan mentaliteettia ja katkeruutta yhteiskuntaa kohtaan.

Tuloksissa nousi esiin, ettei asunnottomuuden vähentyminen yhteiskunnassa näy vapautuvien vankien osalta, vaan asunnottomuus on edelleen runsasta ja paikoitelleen sen koetaan jopa huonontuneen. Asunnottomuuteen kohdistettujen hankkeiden koettiin auttaneen vapautuvien vankien asunnottomuudessa, mutta oli havaittu, että jonot hankkeiden asuntoihin ovat pitkät ja Covid-19 on pahentanut tilannetta entisestään.

Jokainen haastateltavista teki itsenäistä työtä, mutta apuna oli saatavilla moniammatillista tukea ja vankiloissa toteutettiin tiimipalavereja viikoittain. Tuloksissa käy ilmi, että vapauttamissuunnitelmassa on riittävästi tilaa kirjaamiseen, mutta osa haastateltavista koki tekstikentän turhaksi, koska sama tieto tulee muuallekin. Lisäksi koettiin, että mahdollisuus asumistiedon raskuuteen vähensi tiedon kirjaamista. Perehdytys oli eri vankiloissa vaihtelevaa, osa haastateltavista oli perehdytetty asunnotilanteen merkintätavoista ja osa ei.

Tuloksissa nousi esille, että on useita mahdollisia syitä siihen, miksi osalta vangeilta puuttuu tieto asuntotilanteesta. Syiksi haastateltavat arvelivat; vanki kieltäytyy puhumasta, turvakiellon, vankia ei tavata, karkotus, inhimillinen erehdys, resurssipula, epäselvää kenen tehtävä täyttää vapauttamissuunnitelma, toiseen vankilaan siirtyminen loppuvaiheessa, asumistilanteen epäselvyys loppuun asti, asumisasiat ovat kunnossa eikä huomata täyttää, monta eri järjestelmää ja sitä ei koeta merkittäväksi.

Vapauttamissuunnitelman teon ei nähty vaikuttavan asunnottomuuteen itsessään tai vangin paluuseen yhteiskuntaan. Isoimmaksi merkitykseksi korostui kokonaisvaltainen vapautumisen valmistelu, jossa vapauttamissuunnitelma on vain yksi työväline ja koetaan, että ilman virkamiehen panostusta moni vanki vapautuisi asunnottomana. Kuitenkin kävi ilmi, että mikäli vapauttamissuunnitelma tehdään yhdessä vangin kanssa, siitä tulee henkilökohtainen ja silloin sen merkitys korostuu. Vapauttamissuunnitelman tekoa vaikeuttavia syitä on useita. Mahdollisiksi syiksi nostettiin lyhyt tuomio, kiire, vangin haluttomuus yhteistyöhön, päihde- ja mielenterveysongelmat, karkotus ja käännytys sekä kun vapauttamissuunnitelma tehdään koevapauden yhteydessä eikä sitä päivitetä vapautumisvaiheessa. Tuloksissa nousi esille, ettei kaikilla haastatelluilla ollut tietoa tarkastaako esimies vapauttamissuunnitelman merkintöjä. Osalla oli tiedossa, että esimies käy läpi vapauttamissuunnitelmat ja toisella osalla esimies muistuttaa niiden täyttämistä.

Vapauttamissuunnitelman teon käytännöt vaihtelivat, niitä koettiin epäselviksi ja epäkohtia tunnistettiin. Käytäntö, jossa vapauttamissuunnitelma tehtiin valmiiksi siinä vaiheessa, kun vanki siirtyi koevapauteen eikä päivitetty vangin vapauduttua, pidettiin ongelmallisena. Tunnistettiin, että asumisentilanne voi muuttua radikaalistikin koevapauden aikana. Usealla vankilalla on käytäntönä, että vapauttamissuunnitelman teko aloitetaan 6 kuukautta ennen vapautumista ja työstetään vapautumiseen asti. Tuotiin kuitenkin esille, että olisi hyvä aloittaa jo vuotta ennen vapautumista, koska asuntojonot ovat todella pitkät. Lyhytaikaisten vankien osalta vapauttamissuunnitelma aloitetaan lähes heti vangin saavuttua, sillä tuomio voi olla pituudeltaan muutamasta päivästä muutamaan kuukauteen. Huonoksi käytännöksi nimettiin käytäntö, jossa vapauttamissuunnitelma tehtiin heti valmiiksi vangin saavuttua eikä siihen palattu enää uudestaan.

Tuloksissa nousi paljon erilaisia kehittämisehdotuksia, jotka osittain olivat ristiriitaisia. Suurin osa nosti esille monivalintojen puutteellisuuden, kun taas yksittäisessä haastattelussa tuotiin esille, että pitää vapauttamissuunnitelmaa sellaisenaan hyvänä. Monivalintoihin kaivattiin enemmän valintoja nykyisten tilalle. Vapauttamissuunnitelmaan kaivattiin kohtaa, jolla pystytään merkitsemään prosessi saatetuksi alulle, vaikka virallisesti on vielä asunnoton. Vapauttamissuunnitelman toivotaan pysyvän simppeleinä asiakastietojärjestelmän vaihduttua, jotta sen tulostus on yhä mahdollinen vangille ja, toivotaan ettei sitä kehitetä vain tilastointia silmällä pitäen. Tuloksissa käy ilmi, että pidetään ongelmallisena, että samaa tietoa joudutaan

kirjoittamaan moneen eri paikkaan ja toivotaan, että sama tieto yhdistyisi jo täytetyistä tiedoista.

7 Johtopäätökset

Tässä luvussa opinnäytetyön tuloksia peilataan esiteltyyn teoriaan ja tehdyistä asiantuntijahaastatteluilta saatuihin huomioihin. Vastaavanlaista tutkimusta ei ollut tehty aiemmin, jonka vuoksi ei ollut saatavilla ajankohtaista tutkimustietoa, siitä miksi asuntotilanteen merkintä puuttuu vapauttamissuunnitelmasta. Tämän vuoksi en voinut vertailla tuloksia muihin vapauttamissuunnitelmaa koskeviin tutkimuksiin.

7.1 Vankien asumisasioiden merkintätavat asunnottomuustilastojen valossa

Ensimmäisenä asiana kartoitin vapautta valmistelevien virkamiesten näkemyksiä asunnottomuuden määrittelystä. Asunnottomuuden merkintätapoja lähdettiin tutkimaan siitä, miten virkamiehet määrittelevät asunnottomuuden, onko määritelmä yhtenevä vankilan sisällä, näkevätkö virkamiehet kehittämisen tarvetta sekä selvittämään syitä puutteellisiin merkintöihin. Kartoittamisen jälkeen tein johtopäätöksiä siitä, miten saamani tulokset vaikuttavat asunnottomuuden tilastoihin.

Tuloksissa esiin nousseet näkemykset asunnottomuuden määritelmästä olivat yhtenevät riippumatta haastateltavan työnimikkeestä, työvuosista tai vankilasta, jossa hän työskentelee. Virkamiesten näkemykset asunnottomuuden määritelmästä olivat yhtenevät ARAn kanssa, joka jakaa asunnottomuuden viiteen eri luokkaan. Luokat ovat; ulkona porrashuoneissa, ensisuojuissa yöpyvät; asuntoloissa, majoitusliikkeissä asuvat; erilaisissa laitoksissa asuvat; vapautuvat vangit, joilla ei ole asuntoa sekä tilapäisesti tuttavien tai sukulaisten luona asuvat. Eli asunnottomaksi määritellään henkilö, jolla ei ole omaa vuokra- tai omistusasuntoa. (Asunto ensin 2018a.)

Tuloksissa nousi viitteitä, että useammassa vankilassa ei oltu käyty keskustelua asunnottomuuden määritelmästä ja sen koettiin aiheuttavan tulkinnan varaa eri virkamiesten välillä. Asunnottomuuden määritelmään liittyvä johtopäätös on, että vapautta valmistelevat virkamiehet määrittelevät asunnottomuuden ohjeiden mukaisesti ja määritelmä on yhtenevä. Kuitenkin koen tärkeänä, että asunnottomuuden määritelmästä ja asunnottomuuden vaikutuksesta vangin elämään käydään keskustelua moniammatillisissa ryhmissä, jotta yhtenevyys ja ymmärrys säilyvät henkilöstön vaihtuessa.

Vapauttamissuunnitelmamassa on oma välilehti asumiselle, josta löytyy vapaata tekstikenttää kirjoittamista varten. Vangin vapautuessa virkamies pystyy valitsemaan sopivan asuntotilanteen. Tämän valinnan kautta saadaan tilastoitua vangin asuntotilanne. Tulosten

perusteella monivalintavaihtoehtoja pidettiin liian suppeana ja kaivattiin monipuolisempia vaihtoehtoja, esimerkiksi kaverien luona, asumisyksikkö/asumispalvelut ja tilapäinen asunto. Esimerkiksi juuri vaihtoehto ”kaverin luona” helpottaisi kirjaamista.

Asuntotilanteen valintojen lisäksi kaivattiin kohtaa, jolla saataisiin merkittävä prosessi alkaneeksi. Tulosten mukaan monivalintojen puutteellisuus voi aiheuttaa epävarmuutta siitä mihin vaihtoehtoon vangin asuntotilanne sopisi. Tämän vuoksi kohta voi jäädä tyhjäksi tai sitä avataan tekstikentässä, mutta tällöin se ei tilastoidu. Vaikka vapautta valmistelevilla virkamiehillä oli selkeä ja yhtenevä näkemys asunnottomuuden määritelmästä, niin johtopäätöksenäni on, että asuntotilanteen merkinnän vaihtoehdot ovat suppeat. Suppeuden vuoksi tilastot saattavat vääristyä ja virkamiehen voi olla vaikea valita sopivaa vaihtoehtoa. Tämän vuoksi on mahdollista, ettei ole tarkkaa tietoa vapautuvien vankien oikeasta asunnottomuus tilanteesta.

Tulosten perusteella osan oli vaikea nähdä vapauttamissuunnitelman teon merkitystä, muussa kuin tilastollisessa näkökulmassa. Vapautumisen valmistelu koettiin tärkeänä, mutta vapauttamissuunnitelmalla itsessään ei ollut useamman työssä suurta painoarvoa. On tärkeää pohtia, miten vapauttamissuunnitelman täyttöasteeseen tai huolelliseen täyttämiseen vaikuttaa se, etteivät kaikki koe vapauttamissuunnitelman täyttämistä merkitykselliseksi. Eräässä haastattelussa nostettiin esille, että vapauttamissuunnitelman merkitys kasvaa, mikäli se tehdään yhteistyössä vangin kanssa. Arola-Järvi (2012, 50) tuo esille, että rangaistusajan suunnitelman sitoutumisen kannalta on erittäin tärkeää, että suunnitelma laaditaan yhdessä vangin kanssa. Jolloin herää kysymys, että koettaisiinko vapauttamissuunnitelma merkityksellisemmäksi virkamiehen näkökulmasta, mikäli tähdättäisiin siihen, että se tehtäisiin yhteistyössä vangin kanssa ja kirjattaisiin monivalintojen lisäksi tietoa asuntotilanteesta. Näen tilastoinnin näkökulman siltikin myös tärkeänä, koska sitä kautta saadaan tietoa vapautuvien vankien asunnottomuudesta, jota ei muuten olisi saatavilla.

Elina Kankaan (2020) mukaan vapautuvien vankien väestöryhmässä asunnottomuus on yleisempää kuin missään muussa väestöryhmässä. Kun vapautuvien vankien asunnottomuus merkinnöissä on puutteita, koen tämän vaikuttavan ainakin jollain tasolla Suomen asunnottomuustilastoihin. Tilastot voivat näyttää paremmalta kuin mitä ne todellisuudessa ovat. Oman tulkintani kautta osalta vangeista jää puuttumaan täsmällinen tieto asuntotilanteesta. Mielestäni moni asunnoton vanki jää merkitsemättä asunnottomaksi, ja jos tämä merkintäpuute saataisiin korjattua, huomattaisiin se asunnottomuustilastoissakin nousuna.

7.2 Vapauttamissuunnitelmaan liittyvät erilaiset käytännöt vankien asumisasioissa

Toisena asiana kartoitin, millaisia erilaisia käytäntöjä vapauttamissuunnitelman tekoon on vankiloissa, ja eroavatko ne toisistaan. Käytäntöjä lähdettiin kartoittamaan siitä, miten

virkamiehet tekevät merkinnät, käytetäänkö moniammatillista työryhmää, millainen on esimiehen rooli ja virkamiesten perehdytys.

Tulosten perusteella kävi ilmi, että haastateltavat tekivät itsenäistä työtä, joka runsaan vankiliikenteenkin vuoksi oli tarpeellista. Apuna oli saatavilla moniammatillista tukea ja vankiloissa kokoonnuttiin tiimeissä viikoittain. Tuloksissa nousi esiin perehdytyksen asuntotilanteen merkitsemistavoista olevan vankiloissa vaihtelevaa, osa haastateltavista oli perehdytetty asuntotilanteen merkintätavoista ja osa ei. Kjelinin & Kuusiston (2003, 14, 242-243) mukaan yksi laiminlyödyimmistä prosesseista organisaatiossa on perehdytys, monesti perehdytyksen merkitys nähdään vain työnopastamisen näkökulmasta. Tämän takia tietopainotteisissa työtehtävissä perehdytys jää usein liian vaillinaiseksi. Uudesta työntekijästä halutaan mahdollisimman nopeasti tuottava ja työt aloitetaan välittömästi. Mikäli uudesta työntekijästä ei tiedoteta riittävästi, voi jäädä epäselväksi työnjako perehdyttäjistä, jonka vuoksi kukaan ei välttämättä huolehdi kunnolla uuden työntekijän perehdyttämisestä. Tämä johtaa siihen, että uusi työntekijä saa irrallisen ja epäselvän kokonaiskuvan organisaatiosta ja työtehtävistään.

Johtopäätöksenä on, että asuntotilanteen merkitsemistavan perehdytykseen tulee kiinnittää enemmän huomiota. Jokaisen tulevan virkamiehen kohdalla tulisi varmistaa riittävä perehdytys työtehtävien ja organisaation kannalta. On tärkeä varmistaa, että vankilan yhtenevä linja on kaikilla tiedossa. Itsestään selvää on, että työskentely vankilassa on itsenäistä, työn kiireellisyyden, vankimäärien ja vankiliikenteen vuoksi.

Rikosseuraamusesimiehellä on vastuu tarkistaa, että vapauttamissuunnitelma on tehty (Hallittu vapauttaminen 2012, 34). Tulosten mukaan kaikilla haastateltavilla ei ollut tietoa tarkistaako rikosseuraamusesimies vapauttamissuunnitelman merkinnät. Osalla oli tiedossa, että rikosseuraamusesimies käy läpi vapauttamissuunnitelmat ja toisella osalla rikosseuraamusesimies tai apulaisjohtaja muistutti vapauttamissuunnitelman täyttämistä. Viimeinen tilanearvio tehdään juuri ennen vangin vapautumista, jonka avulla pystytään tarkastelemaan tavoitteiden toteutumista koko vankila-ajalta. Sosiaalisen tilanteen muuttuessa, on ajankohtaiset tiedot päivitettävä vankitietojärjestelmään. Koevapauden päätyttyä on muistettava myös arviointi tehdä. (Hallittu vapauttaminen 2012, 34.) Johtopäätöksenä koen esimiehen vastuun tarkistaa vapauttamissuunnitelma olevan tärkeä.

Tulosten perusteella vapauttamissuunnitelman teon käytännöt ovat ristiriidassa Rikosseuraamuslaitoksen käsikirjaan nähden, eivätkö käytännöt ole yhtenevät. Tuloksien mukaan käytännöt koettiin osittain epäselviksi ja epäkohtia tunnistettiin. Käytäntö, jossa vapauttamissuunnitelma tehtiin valmiiksi siinä vaiheessa, kun vanki siirtyi koevapauteen eikä päivitetty enää vangin vapauduttua pidettiin ongelmallisena. Tunnistettiin, että asumisentilanne voi muuttua radikaalistikin koevapauden aikana, jolloin ajankohtainen

asumistilanne jää merkitsemättä. Huonoksi käytännöksi nimettiin myös käytäntö, jossa vapauttamissuunnitelma tehtiin heti valmiiksi vangin saavuttua eikä siihen palattu enää uudestaan.

Vapautumisen valmistelu pyritään aloittamaan pitkää tuomiota suorittavalle noin puoli vuotta ennen vapautumista. Lyhyellä tuomiolla olevalle mahdollisimman nopeasti vankilaan saapumisen jälkeen. (Vapautumisen valmistelu 2019.) Tuloksissa tuotiin esille, että vapautumisen valmistelu olisi hyvä aloittaa jo vuotta ennen vapautumista, koska asuntojonot ovat todella pitkät ja asuntoa ei välttämättä ehdi saamaan puolessa vuodessa. Lisäksi lyhytaikaisten vankien osalta vapauttamissuunnitelma aloitetaan lähes heti vangin saavuttua, sillä tuomio voi olla pituudeltaan muutamasta päivästä muutamaa kuukauteen.

Johtopäätöksenä on, että käytännöistä löytyy puutteita, eivätkä kaikki tehdyt vapauttamissuunnitelmat ole ajankohtaisia, vaikka ne on kuitattu tehdyiksi. Käytäntöjen parantamiseksi tulisi löytää keinot, joilla mahdollistetaan vapauttamissuunnitelmien ajantasaisuus ja riittävät resurssi niiden tekemiseksi.

7.3 Vapauttamissuunnitelmaan ja vankien asumiseen liittyvät haasteet

Tuloksista nousi esiin, että vapauttamissuunnitelman tekoa vaikeuttavat monet asiat. Vaikeuttaviksi asioiksi nähtiin vangin lyhyt tuomio, jolloin vapauttamissuunnitelmaan tekoon voi olla vain muutama päivä aikaa. Lyhyttä tuomiota suorittavat on tunnistettu erityiseksi riskiryhmäksi asunnottomuudessa, koska tilanteeseen ei ehditä puuttua tuomion aikana (ARA 2019). Tuloksissa ilmeni, että kiire hankaloittaa työn tekoa ja monessa vankilassa vankiliikenne on suurta. Haastetta loi myös vangin haluttomuus yhteistyöhön.

Päihde- ja mielenterveysongelmat listattiin syiksi, jotka vaikeuttavat vapautta valmistelevien työntekijöiden työskentelyä vankien kanssa. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve perustulosraportissa (2010, 47-48) käy ilmi, että tutkittavista yli 80% oli saanut diagnoosiksi elämän aikaisen päihdehäiriön. Myös Riitta Granfelt (2003, 37-41) on tuonut esille, että rikostaustaiset huumeidenkäyttäjät on vaikea asuttaa. Granfelt tuo tutkimuksessaan myös ilmi sen, että tämän vuoksi vapautuneet vangit majoittuvat toistensa luona, jolloin huumeiden käyttö ja rikoskierre jatkuu. Kangas (2020) tuo esiin pro-gradussaan, että vangit, jotka kuuluvat korkeaan riskiin, tässä tapauksessa huumeita käyttävät entiset vangit, eivät saa kunnilta tai kaupungeilta asuntoa korkean riskin seurauksena. Tästä johtuva asunnottomuus lisää samalla riskiä rikoksen tekijän rikoksen uusimiselle. Asunto on ensisijaisen tärkeä desistanssin takia, kuten Jenni Mäki (2017) on tuonut ilmi myös omassa tutkimuksessaan.

Tuloksissa nousi esiin, ettei vapautta lähdetä valmistelemaan, mikäli vanki karkotetaan tai käännytetään. Käännytyspäätös lisäksi vaikeuttaa vangin taloudellista tilannetta. Kuten käytännöissä nousi esiin, vaikeuttavana tekijänä nähtiin myös vapauttamissuunnitelman teko

koevapauden alkaessa, jonka jälkeen sitä ei päivitetä. Rikosseuraamuslaitoksen käsikirjassa tuodaan esille, että koevapauden päätyttyä on muistettava myös tehdä uusi arviointi vapautuvan vangin sosiaalisesta tilanteesta. (Hallittu vapauttaminen 2012, 34.)

Johtopäätöksenä on, että vapauttamissuunnitelman tekoon liittyviä haasteita on paljon ja kaikkiin asioihin virkamiehellä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa, kuten esimerkiksi karkotuspäätökseen, tuomion pituuteen tai vankiliikenteen tuomaan kiireeseen. Tuomion ollessa lyhyt tai kiireen ollessa suuri, tehdään niin paljon kuin ehditään ja pyritään löytämään ne asiat, joihin on välttämätöntä vangin saada apua. Kuitenkin vapauttamissuunnitelman teon käytäntöihin on mahdollisuus vaikuttaa. Käytäntöjä tulisi tarkastella ja arvioida vastaavatko ne Rikosseuraamuslaitoksen asettamia ohjeita. Lisäksi tulee löytää keinot, joilla varmistetaan vapauttamissuunnitelman olevan ajankohtainen, tällaisia keinoja ovat esimerkiksi esimiehen velvollisuus tarkistaa, että vapauttamissuunnitelmat päivitetään ja, että ne ovat ajankohtaisia vangin vapautuessa.

8 Pohdinta

Tässä luvussa pohdin opinnäytetyöprosessia ja reflektoin omaa ammatillista kehittymistäni prosessin myötä. Lisäksi pohdin eettisyyden ja luotettavuuden toteutumista opinnäytetyössäni. Lopuksi esittelen omia jatkotutkimus- sekä kehittämisideoitani.

8.1 Opinnäytetyöprosessin ja ammatillisuuden reflektointia

Opinnäytetyöprosessi oli monivaiheinen ja ajoittain todella haastava. Aloitin opinnäytetyöprosessin tammikuussa 2020. Tunnistin alusta asti omat haasteeni niin omassa työskentelyssäni kuin yksityiselämäni tuomat haasteet ajankäytössä. Suurimpana haasteena oli itselläni eri vaiheiden aloittamisen vaikeus ja välillä oli vaikeaa saada otetta siitä, miten asiat tulisi tehdä. Ison haasteen toi Covid-19 aiheuttama etäopiskelu ja siitä johtuva uupuminen. Aktiivisen työskentelyyn osuus sujui hyvin, mutta aikataulun venymiseen vaikuttivat eri vaiheiden välillä pidetyt pitkät tauot johtuen niin töistä, työharjoitteluista kuin uupumisestakin. Koen kuitenkin taukojen olleen tärkeitä ja niiden avulla sain uutta energiaa jatkaa opinnäytetyötäni. Kun sain työhöni etäisyyttä ja palasin takaisin työskentelyn pariin pystyin tarkastelemaan sitä objektiivisemmin. Taukojen ansiosta sain tarvittavan irtioton, ja se lievensi opinnäytetyöprosessin tuomaa stressiä.

Jos aloittaisin uudestaan opinnäytetyöprosessin, tekisin sen parityönä, sillä itse kaipasin prosessin aikana ajatusten jakoa ja keskustelua eri vaiheista. Vaikka yksintyöskentely antoi sen mahdollisuuden, että pystyin työskentelemään omalla aikataulullani ja tavallani, niin silti jäin kaipaamaan dialogia ja syvempiä keskusteluja aiheen ympärillä. Parityöskentely parhaimmillaan olisi tuonut toisiaan täydentävää työskentelyä. Hyödynsin tilanteet, joissa

pääsin keskustelemaan eri ihmisten kanssa opinnäytetyöstä. Luetutin usealle eri ihmiselle opinnäytetyötäni, jotta sain eri näkökulmaa, koska koen ajoittain tullee sokeaksi tekstilleni. Kuitenkin onnekseni sain ajatuksen vaihtoa niin opinnäytetyön ohjaajan kuin tilaajan kanssa, joka itseäni auttoi jäsentämään työtäni paremmaksi.

Opinnäytetyön aineiston keruu sujui mielestäni hyvin. Haasteen loi sopivien tutkimusten löytäminen, sillä vastaava tutkimustyötä ei ole aiemmin tehty ja vapauttamissuunnitelmasta ei ole useita tutkimuksia tehty muutenkaan. Haastatteluiden sopiminen ja järjestäminen oli vaivatonta, sillä olin varannut haastatteluita varten runsaasti aikaa kalenteriini. Haastattelut toteutettiin elo-lokakuun 2020 aikana. Vapautta valmistelevien virkamiesten eli niin erityisohjaajien kuin rikosseuraamusesimiesten haastattelut koin erittäin antoisiksi ja rikastuttaviksi kokemuksiksi. Sain haastatteluista paljon uutta informaatiota vapautuvien vankien asunnottomuudesta ja keskusteluiden koin syventävän omaa ajattelumaailmaani, koska itselläni ei ole aiempaa kokemusta vankilatyöstä. Haastatteluista en ollut aikaisemmin tehnyt, helpotukseksi haastateltavilla oli paljon kerrottavaa ja suurin osa mielellään myös kertoi työstänsä ja ajatuksistaan. Haastattelut toteutettiin yhtä poikkeusta lukumatta puhelimitse, koska vierailut olivat haastatteluiden aikaan kielletty ja Skype itselläni kaatuili. Tämä loi itselleni paineita, koska olin toivonut haastatteluiden toteutusta kasvotusten. Kuitenkin koin puhelimitse toteutetut haastattelut ajankäytönkin vuoksi loppupeleissä parhaimmaksi ratkaisuksi.

Aineistoa analysoidessani ja kirjoittaessani tuloksia auki etenin haastattelurungon mukaisesti. Huomasin kuitenkin, että tutkimuskysymyksiini saamat vastaukset hyppivät eri teemojen välillä aiheuttaen itselleni hämmennystä. Vaati runsaasti keskittymistä, jotta löysin tutkimuskysymyksiini vastaukset. Vaikeuksia loi lisäksi se, että haastateltavilla oli paljon tärkeää kerrottavaa omista kokemuksistaan. Olisin mielelläni tuonut kaiken keräämäni tiedon ilmi, mutta työtä tehdessä ymmärsin, ettei kaikki tieto ole opinnäytetyöni kannalta merkittävää ja karsiminen oli todella tuskainen prosessi. Osassa johtopäätöksistä oli vaikea saada teoriatausta ja tulokset puhumaan yhteistä kieltä. Erityisen kiitollinen olen ollut prosessin aikana saamastani ohjauksesta ja tuesta, jonka avulla olen päässyt etenemään eri vaiheista eteenpäin. Lisäksi työelämän yhdyshenkilö on ollut tavoitettavissa koko prosessin ajan ja hänen avullaan olen saanut uutta näkemystä opinnäytetyöhöni.

8.2 Luotettavuuden ja eettisyyden pohdintaa

Luotettavuuden arvioinnissa, otoksen määrä korostui ja täytyi pohtia, mikä on riittävästi. Ammattikorkeakoulun ohjeistus oli 8-10 haastateltavaa. Olin rajannut aluksi opinnäytetyön koskemaan Etelä-Suomen rikosseuraamusaluetta. Haastateltavien määrän jäädessä alhaiseksi, otantaa lisättiin opinnäytetyön ohjaajan kanssa käydyn keskustelun jälkeen ja kysyttäessä lupaa työelämän yhdyshenkilöltä. Haastattelin yhdeksää vapautta valmistelevaa virkamiestä, joka oli

mielestäni hyvä otos. Opinnäytetyöni luotettavuuden varmistamiseksi olen tehnyt näkyväksi koko opinnäytetyöprosessin. Mitä olen tehnyt, miten olen tehnyt ja miksi olen päätenyt joihinkin ratkaisuihin.

Yleistävyyteen vaikuttaa se, että opinnäytetyö rajattiin koskemaan Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankiloita, ja vaikka lisättiin yksi vankila Länsi-Suomen rikosseuraamusalueelta, niin suuri osa vankiloiden vapautuvista vangeista vapautuvat Etelä-Suomeen ja pääkaupunkiseudulle. Koen kuitenkin, että yhdeksän haastateltavaa oli määrältään hyvä, ja heidän avulla olen saanut hyvän kuvan tämän alueen vapauttamissuunnitelman käytännöistä ja vapautuvien vankien asuntotilanteesta. Lisäksi näen toteutuksen sijainnin hyvänä jo siinäkin mielessä, että Etelä-Suomessa on eniten asunnottomia.

Ennen opinnäytetyön aloittamista hankin tutkimusluvut vankiloihin. Haastateltaville lähetin tutkimustiedotteen sekä suostumuslomakkeen, johon haastateltavat saivat täytettyä tiedon siitä, suostuvatko he haastatteluun ja sen nauhoittamiseen. Tämä mahdollisti haastateltavalle, että hän sai tutustua aiheeseen ja aikaa pohtia, jos joku asia epäilyttää tai hänelle tulee kysyttävää. Kävin ennen haastattelun alkamista haastateltavan kanssa läpi suostumuslomakkeen, josta kävi ilmi haastattelun vapaaehtoisuus, haastateltavan oikeus olla vastaamatta kysymyksiin tai lopettaa haastattelu missä vaiheessa tahansa. Oman arvioni mukaan haastattelut menivät pääsääntöisesti hyvin. Keskustelu haastateltavien kanssa oli asiallista, ja haastateltavat uskalsivat rehellisesti kuvata havaitsemiaan ongelmia. Kysymys vapauttamissuunnitelman puutteellisista merkintätavoista nostatti tunteita, sillä monessa haastattelussa sain kysymyksen ”eikö muka meidän vankilassamme, ole kaikki hyvin”. Jonka takia oli tärkeä käydä keskustelua siitä, ettei tutkimus kohdistu keneenkään henkilökohtaisesti eivätkä julkiset tilastot osoita suoraan tiettyä vankilaa. Vaan, että tutkimuksessa on tarkoitus löytää ja saada ymmärrystä aiheelle, koska tällä hetkellä ei ole tiedossa miksi merkinnät ovat osittain puutteellisia.

Tein opinnäytetyöni itsenäisesti työskentelemällä, joka esti ajatuksen vaihdon parin kanssa. Tämän seurauksena opinnäytetyössäni tulee huomioida, että tuloksista tehdyt huomiot pohjautuvat omaan arviooni. Olen kuitenkin koko opinnäytetyöprosessin ajan pyrkinyt rehelliseen tulkintaan ja tulokset on avattu sellaisenaan kuin ne haastatteluaineistossa ovat, eikä ilmauksia ole muutettu. Koin haastatteluiden aikana eduksi sen, ettei minua tunnettu entuudestaan työntekijänä vaan olin niin sanotusti ulkopuolinen. Tämä mahdollisti sen, että haastateltavat puhuivat rehellisesti. Minun oli helpompi myös tarkastella tuloksia objektiivisesti ja vain nojata niihin, koska en ole työni kautta voinut muodostaa ennakoasenteita tai käsityksiä aiheesta. Koen kuitenkin, että ulkopuolisena en voi tiettyjä asioita täysin ymmärtää vankilatyöstä, kuten esimerkiksi resurssipulaa tai kiirettä.

8.3 Kehitysideat ja jatkotutkimusehdotukset

Vapauttamissuunnitelmasta ei ole ollut saatavilla tätä opinnäytetyötä tehdessä tutkimustietoa syistä miksi vapauttamissuunnitelmasta jää asuntotilanteen tieto puutteelliseksi. Tämän vuoksi koen aiheen olevan ajankohtainen ja opinnäytetyöni tuottavan tärkeää tietoa vapauttamissuunnitelman teon haasteista ja sen tekemisen käytännöistä työntekijöiden näkökulmasta. Seuraavaksi esittelen opinnäytetyölleni mahdollisia jatkotutkimusaiheita, opinnäytetyöstä saadun selvitystyön perusteella.

Olen selvittänyt opinnäytetyössäni vapauttamissuunnitelman teon haasteita. Millaisia käytäntöjä täyttämiseen on, asunnottomuuden määrittelytapoja sekä niiden vaikutuksia asunnottomuustilastoihin. Olen lähestynyt kehittämistä niin vankiloiden kuin koko Rikosseuraamuslaitoksen kannalta. Haastatteleamalla vapautta valmistelevia virkamiehiä, niin erityisohjaajia kuin rikosseuraamusesimiehiä, olen hakenut erilaisia näkökulmia aiheeseen ja saanut ajankohtaista tietoa vapauttamissuunnitelmasta työntekijän näkökulmasta.

Nykyisessä vapauttamissuunnitelmassa havaittujen puutteiden vuoksi, koen tärkeäksi, että Roti-asiakastietojärjestelmän tullessa loppukeväästä 2021 käyttöön, on tärkeää käydä keskustelua järjestelmää käyttävien virkamiesten kanssa. Keskustelua tulisi käydä asiakastietojärjestelmässä olevista asuntotilanteen merkintä vaihtoehtoista. Omien tietojeni mukaan ne tulevat olemaan paremmat, mutta mahdollinen keskustelun puute aiheuttaa riskin tulkinnanvaralle. Uudistus koskettaa kaikkia Suomen vankiloita, jonka vuoksi on tärkeää, että kaikki vankilat olisivat samalla viivalla asunnottomuuden määritelmistä. Kattavimmilla vaihtoehtoilla, myös tilastointi tulee olemaan tarkempaa. Jatkotutkimusehdotuksena on, että Roti uudistuksen jälkeen tehtäisiin tutkimus, jossa tutkittaisiin vapautta valmistelevien virkamiesten kokemuksia uudistetusta järjestelmästä ja sen vaikutuksista vapautuviin vankeihin.

Toinen selkeä esille noussut kehittämiskohde liittyi vapauttamissuunnitelman teon käytäntöihin. Käytäntöjä tulisi arvioida ja tehdä niistä yhtenevät. Tässä lisäksi mielestäni korostuu esimiesten vastuu varmistaa, että vapauttamissuunnitelma on ajankohtainen vangin vapauduttua. Mielestäni olisi tärkeää varata esimiehille riittävät resurssit vapauttamissuunnitelmien tarkastamiseen. Tiedostan vankiloiden haasteen kiireen, vankiliikenteen ja resurssipulan vuoksi. Tästä huolimatta pitäisi löytää keinoja, joilla mahdollistetaan lain määräämien työtehtävien toteutuminen. Rise 2.0 hankkeen tavoitteena on tehdä organisaatiosta yhtenevä ja mielestäni vankiloiden sisäisiä käytäntöjä liittyen vapauttamissuunnitelman täyttämisaikojen tulee tarkastella. Jatkotutkimus ehdotuksena on syventyä vapauttamissuunnitelman teon käytäntöihin ja käytäntöjen vieminen yhtenevään suuntaan.

Lähteet

Painetut

Arola-Järvi, A. 2012. Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirja. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Oppikirja 1/2012. Helsinki: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.

Granfelt, R. 2003. Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Suomen ympäristö 613. Ympäristöministeriö. Asunto- ja rakennusosasto. Helsinki: Edita.

Granfelt, R. 2007. Vankilasta vapauteen, kotiin, yhteiskuntaan. Teoksessa Granfelt, R., Seppälä, U. & Sunikka, S. Asunnottomuuskirja. Näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 13. Yliopistopaino. Viitattu 2.3.2021.

http://www.socca.fi/files/69/Asunnottomuuskirja_nakokulmia_asunnottomien_palvelujen_kehittamiseen.pdf

Hallamaa, J. 2002. Tieteen etiikka: ei mitään sensaatioiden siveysoppia. Tieteessä tapahtuu 22:2004.

Heikkilä, T. 2014. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Juvakka, T. & Kylmä, J. 2007. Laadullinen terveystutkimus. 1. painos. Helsinki: Edita.

Kivivuori, J., Aaltonen, M., Danielsson, P., Näsi, M. & Suonpää, K. 2018. Kriminologia: Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. 2. painos. Tallinna: Gaudeamus.

Kjelin, E & Kuusisto, P. 2003. Tulokkaasta tuloksetekijäksi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino

Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Lehtonen, L. & Salonen, J. 2008. Asunnottomuuden monet kasvot. Suomen ympäristö 3/2008. Ympäristöministeriö. Asunto- ja rakennusosasto. Helsinki: Edita.

Maruna, S. 2000. Making Good. How ex-convicts reform and rebuild their lives. American Psychological Association. Washington.

Pyyvaara, U. & Timonen, A. 2012. Katu: Asunnottomat kertovat. Helsinki: Into Kustannus.

Ryynänen, H. 2010. Seinien takana paljon työtä - Selvitys vankilasta vapautuvien vaikeasti asutettavien tukimahdollisuuksista. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 1/2010.

Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi.

Vilka, T. 2015. Tutki ja kehitä. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sähköiset

ARA. 2019. Asunnottomat 2018. Selvitys 3/2019. Viitattu 12.1.2021. [https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2018\(49593\)](https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2018(49593))

ARA. 2020. Asunnottomat 2019. Selvitys 2/2020. Viitattu 5.1.2021. [https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2019\(54960\)](https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2019(54960))

Asunto ensin. 2018a. Tietoa asunnottomuudesta. Viitattu 14.2. 2021. <https://asuntoensin.fi/tietoa/>

Asunto ensin. 2018b. Tilastotietoa asunnottomuudesta. Viitattu 13.2.2021. <https://asuntoensin.fi/tietoa/tilastoja/>

Granfelt, R. 2007. Vankilasta desistanssipolun kautta kotiin. Viitattu 10.6.2020. <https://docplayer.fi/46489976-Vankilasta-desistanssipolun-kautta-kotiin.html>

Granfelt, R. 2015. Asumissosiaalinen työ: Kotiin ja rikollisuudesta irti? Y-Säätiö. Viitattu 12.2.2021. https://ysaatio.fi/assets/files/2015/11/asumissosiaalinen_tyo_julkaisu_web.pdf

Hallittu vapauttaminen 2012. Rikosseuraamuslaitoksen käsikirjoja 2012. Viitattu 5.3.2021. <https://docplayer.fi/3072273-1-rikosseuraamuslaitoksen-kasikirjoja-2012-hallittu-vapauttaminen-luonnos-20-7-2012.html>

Hallituksen esitys 263/2004. Viitattu 5.1.2021. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2004/20040263>

Hopkins, K., Poyser, J. & Williams, K. 3/2012. Ministry of Justice. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/278806/homelessness-reoffending-prisoners.pdf

Aarnio, J., Hakamäki, S., Hypén, K., Joukamaa, M., Lauerma, H., Lintonen, T., Mattila, A., Tyni, S., Vartiainen, H., Viitanen, P., Von Gruenewaldt, V. & Wuolijoki, T. 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve perustuloraportti. Rikosseuraamuslaitos julkaisu 1/2010. Viitattu 2.3.2021. <https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut->

risenjulkaisusarja/6AqMACEr8/RISE_1_2010_Rikosseuraamusasiakkaiden_terveys_tyokyky_ja_hoidontarve.pdf

Kangas, E. 2020. Palvelujärjestelmän vangit. Asunnottomien vankien kokemuksia asunnottomuudesta, palvelujärjestelmästä ja vapautteen valmistavasta työstä. Turun yliopisto. Viitattu 3.2.2021. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/150133/Kangas_Elina_opinnayte.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Karppinen, J. 2020. Varmista asumisen turva! Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelman (AUNE) loppuraportti 2016-2019. Asunto ensin. Viitattu 2.3.2021. <https://asuntoensin.fi/assets/files/2020/01/AUNE-ohjelman-loppuraportti-Karppinen-Kehitt%C3%A4misosuuskunta-Avainv%C3%A4ki.pdf>

Kempainen, M. 2014. Psykososiaalinen sosiaalityö ja desistanssin tukeminen ehdollisen vankeuden valvonnassa. Teoksessa Henrik Linderborg, Mari Suonio & Tytti Lassila (toim.) Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitos, Helsinki, 159 - 175. Viitattu 17.2.2021. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/NdFcArAZr/RISE_1_2014_Sosiaalityo_ja_sosiaalinen_tuki_280214web_versio_1.3.pdf

Kriminaalihuollon tukisäätiö. 2020a. Rikostaustaisten ja heidän läheistensä palveluja on kehitettävä. Viitattu 16.2.2021. <https://www.epressi.com/tiedotteet/sosiaaliset-kysymykset/kriminaalihuollon-tukisaatio-rikostaustaisten-ja-heidan-laheistensa-palveluja-on-kehitettava.html>

Kriminaalihuollon tukisäätiö. 2020b. Rikostaustaisten naisten erityistarpeet huomioitava vankeusaikana ja sen jälkeen. Viitattu 14.2.2021. <https://www.krits.fi/2020/10/rikostaustaisten-naisten-erityistarpeet-huomioitava-vankeusaikana-ja-sen-jalkeen/>

Kriminaalihuollontukisäätiö. 2021a. Kriminaalihuollon tukisäätiön historia. Kriminaalihuollontukisäätiö. Viitattu 12.2.2021. <https://www.krits.fi/saatio/tutustu-saatioon/tausta/>

Kriminaalihuollontukisäätiö. 2021b. Mitä säätiö tekee. Viitattu 12.2.2021. <https://www.krits.fi/saatio/tutustu-saatioon/mita-saatio-tekee/>

Kriminaalihuollon tukisäätiö. 2021c. Valtakunnallinen asunnottomuustyö. Viitattu 1.3.2021. <https://www.krits.fi/saatio/palvelumme/valtakunnallinen-asunnottomuustyo/>

- Kriminaalihuollon tukisäätiö. 2021d. Tukipalvelut Viitattu 12.2.2021.
<https://www.krits.fi/saatio/palvelumme/tukiasumispalvelut/>
- Leppo, A. 2020. Vapautuvien asumisen tuki. Käsikirja asumissosiaaliseen työhön rikostaustaisten kanssa. Kriminaalihuollon tukisäätiö. 3.painos. Viitattu 12.2.2021.
https://www.krits.fi/wp-content/uploads/2021/01/opas_verkko.pdf
- McNeill, F. & Maruna, S. 2007. Giving Up and Giving Back: Desistance, Generativity and Social Work with Offenders. Teoksessa McIvor, G & Raynor, P (toim.) Developments in Social Work with Offenders. Research Highlights in Social Work 48. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers, 224-239.
- Mäki, J. 2017. Leimattuja, lainsuojattomia ja tulevaisuuden rakentajia: Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 1/2017. Viitattu 19.2.2021.
https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/sHXtlJtbL/RISE_1_2017_Leimattuja_lainsuojattomia_ja_tulevaisuuden_rakentajia_WEB.pdf
- Organisaatiouudistus varmistaa nykyistä yhtenäisemmän valtakunnallisen Rikosseuraamuslaitoksen. 2020. STT Viestintäpalvelut Oy. Viitattu 2.11.2020.
<https://www.sttinfo.fi/tiedote/organisaatiouudistus-varmistaa-nykyista-yhtenaisemman-valtakunnallisen-rikosseuraamuslaitoksen?publisherId=2090&releaseId=69884512>
- Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja. 2019. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 16.2.2021.
https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/pjx6k2qbp/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2019_ISSN_2242-6957_verkkojulkaisu.pdf
- Rikosseuraamuslaitos. 2019a. Organisaatio. Viitattu 28.10.2020.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/organisaatio.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2019b. Vapautumisen valmistelu. Viitattu 11.2.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vapautuminen/vapautumisenvalmistelu.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2020a. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 4.1.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2020b. Arvot ja strategia. Viitattu 28.2.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2020c. Rise 2.0 - Ehdotus Rikosseuraamuslaitoksen uudeksi organisaatorakenteeksi. Viitattu 4.1.2021.
https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20201023153851/7LJkoAEnx/Rise_2.0_loppuraportti_Valmis.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2020d. Rise 2.0 -hankkeessa kehitetään yhä yhtenäisempää Rikosseuraamuslaitosta. Viitattu 4.1.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2020/rise2.0-hankkeessakehitetaanyhayhtenaisempairikosseuraamuslaitosta.html>

Salovaara, U. 2019. Rikoksista tuomitut naiset - Yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/62777/978-951-39-7685-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Sanaksenaho, T. 2012. Vankilasta vapauteen: Tutkimus vapauttamissuunnitelmien tekemisen kehittämiseksi. Laurea ammattikorkeakoulu. Viitattu 9.6.2020. <https://docplayer.fi/15448946-Vankilasta-vapauteen.html>

Valtioneuvosto. 2021. ”Monipuoliselle markkinaehtoiselle asuntorakentamiselle sekä sitä täydentävälle valtion tukemalle kohtuuhintaiselle asuntotuotannolle on tarvetta”. Viitattu 16.2.2021. <https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma/asuntopolitiikka>

Vankeuslaki 767/2005. Viitattu 4.1.2021.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767#O2L4P6>

Vankilassaolo ja Kelan etuudet. 2020. Viitattu 18.2.2021.
<https://www.kela.fi/documents/10192/3240038/Vankilassaolo%20ja%20Kelan%20etuudet.pdf>

Viisanen. M. 2019. ”Se on ihan kaikki kaikessa, että on koti” Nuorten naisten kokemuksia kodittomuudesta ja sen merkityksestä. Pro gradututkielma. Lapin Yliopisto. Viitattu 14.2.2021.
<https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63849/Pro%20gradu%20Viisanen%202019.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Väisänen, L. 2015. Rikollisuus ja päihteet. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 4.1.2021. <https://akiltostenliitto.fi/akilta/wp-content/uploads/2015/02/Rikollisuus-ja-p%3%A4ihteet-Laura-V..pdf>

Ympäristöministeriö. 2020. Asuminen. Viitattu 25.5.2020. <https://www.ym.fi/fi-FI/Asuminen>

Ympäristöministeriö. 2021. Asunnottomuuden yhteistyöohjelma 2020-2022. Viitattu 2.3.2021.
<https://ym.fi/asunnottomuus>

Kuviot

Kuvio 1: Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio	9
---	---

Taulukot

Taulukko 1: Asunnottomuus pääkaupunkiseudulla 2019	12
Taulukko 2: Vapautuvien vankin asumistilanne vuonna 2018	14

Liitteet

Liite 1: Haastattelurunko.....	54
Liite 2: Suostumuslomake	55

Liite 1: Haastattelurunko

Haastateltavien taustat

- Ammattinimike
- Ikä
- Koulutustausta
- Rikosseuraamusalan työkokemus vuosina

Teema 1: Asunnottomuus

- Miten määrittelet asunnottomuuden?
- Onko vankilassa yhtenäinen määritelmä asunnottomuudelle? Vai jokainen päättää itse?
- Mitä ajattelet asunnottomuuden kehityksestä?
- Miten koet vapauttamissuunnitelman teon vaikuttavan asunnottomuuteen?
- Millaista vaikutusta koet asuntotilanteella olevan rikollisuuteen?

Teema 2: Asuntotilanteen merkinnät

- Tehdäänkö tiimillä vai itsenäisesti? Moniammatillinen työryhmä missä tilanteissa?
- Miten asuntotilanne merkitään vapauttamissuunnitelmaan? Raksiruutuun? Onko tekstikenttää?
- Minkä takia osalta vangeista puuttuu tieto asuntotilanteesta?
- Mistä ajattelet puutteellisen merkintätavan johtuvan?
- Miten sinua on ohjeistettu asuntotilanteen merkitsemiseksi?
- Oletko päässyt kokeilemaan Rotia? Onko uudella Roti-järjestelmällä vaikutusta merkitsemistapoihin?

Teema 3: Vapauttamissuunnitelma

- Millainen merkitys vapauttamissuunnitelmalla mielestäsi on vangin paluuseen yhteiskuntaan?
- Mitkä tekijät vaikeuttavat vapauttamissuunnitelman tekoa?
- Millaista tukea on saatavilla vapauttamissuunnitelman täyttämiseen?
- Tarkastaako esimies?

Teema 4: Kehittäminen

- Mikä vapauttamissuunnitelman asuntotilanteen merkintä tavoissa on hyvää/toimivaa?
- Miten kehittäisit vapauttamissuunnitelman merkintätapoja asuntotilanteesta?

Liite 2: Suostumuslomake

Suostumus haastatteluun

Suostumuslomake Vapautta valmistelevien virkamiesten näkemyksiä vapautuneiden vankien asuntotilanteeseen - opinnäytetyöhön.

Aineisto kerätään haastattelemalla vapautta valmistelevia rikosseuraamuslaitoksen virkamiehiä. Haastattelu toteutetaan yksilöhaastatteluna, jonka arvioitu kesto on noin 30-60 minuuttia. Haastattelun osallistuminen on vapaaehtoista ja haastattelun voi keskeyttää missä vaiheessa tahansa ja kysymyksiin voi kieltäytyä vastaamasta. Antamiasi tietoja käsitellään luottamuksella ja niitä ei käytetä kuin tähän opinnäytetyöhön.

Aineisto nauhoitetaan digitaalisella ääninauhurilla. Nauhoitettu aineisto muutetaan tekstiksi eikä siitä voi tunnistaa haastateltuja. Kokonaisaineisto analysoidaan. Kaikki haastattelussa esille tulleet tunnistetiedot, kuten haastateltavien nimet, paikkakunnat ja työpaikat poistetaan lopullisesta aineistosta. Aineisto hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. Aineistoa ei käytä kukaan muu kuin opinnäytetyöntekijä ja aineisto säilytetään tietoteknisten standardien mukaisesti koko opinnäytetyöprosessin ajan. Tutkimustulokset julkaistaan niin, ettei yksittäistä henkilöä pystytä niistä tunnistamaan.

Suostun haastatteluun

Suostun haastattelun nauhoitukseen

Allekirjoitus

Nimenselvennys

Paikka & aika
